

2011
ročník LIV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

2011
ročník LIV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

Obsah

Raci na českém Těšínsku

Jiří Kristian

1

Genealogie malíře Petra Brygierského

Michael Morys-Twarowski

8

Krátké vyprávění o životních osudech posledních těšínských Habsburků

Aleš Zářícký

10

Dopis z fronty. Petřvaldský občan Augustin Havlásek a první světová válka

Otakar Kochan

18

Odešel PhDr. Jaroslav Štika, CSc.

Jiřina Veselská

19

Odras 300. výročí těšínského Ježíšova kostela v publikační činnosti

II. část

Daniel Spratek

21

Muzeum Těšínska v roce 2010

Výroční zpráva

Zbyšek Ondřeka

23

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku

Gabriela Chromcová – David Pindur

32

Města a obce Těšínska se představují

Bruzovice

Pavla Karbanová

33

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně s finanční podporou Moravskoslezského kraje v rámci Programu rozvoje muzejnictví v Moravskoslezském kraji.

Adresa redakce:

Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín,
tel: 558 761 216, fax: 558 761 223,
e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Redakce:

Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. David Pindur
Redaktor: PhDr. Radim Jež

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; doc. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
RNDr. Miroslav Skarka; doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.;
Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Bichlerová

Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandrysová

Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava

Odevzdáno do tisku:

Vyšlo:

Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsah článků zodpovídají autoři.

Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými
na adrese: <http://www.muzeumct.cz/tesin/tesinsko/pokyny.php>

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Musaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích,
v Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobohře,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě
a v Regionálním informačním centru v Českém Těšíně.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního členského poplatku 200 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Raci na českém Těšínsku

Jiří Kristian

Mezi lidmi převládá názor, že raci žijí pouze v čisté průzračné vodě. Do jisté míry je to pravda, ale jak už to tak obvykle bývá, celý problém je poněkud složitější. S raky se skutečně můžeme setkat převážně v čistých průzračných vodách, ale nalezneme je třeba i v řekách uprostřed velkých měst, kde podle mínění některých místních obyvatel „přece nemůže nic přežít“. Raci se dokonce vyskytují na místech, kde by je čekal opravdu už asi málokdo – můžeme je najít i v některých odkalovacích nádržích důlních vod. To ovšem neznamená, že raci jsou schopni přežít opravdu všude. Každý druh raka má jiné nároky na kvalitu prostředí.

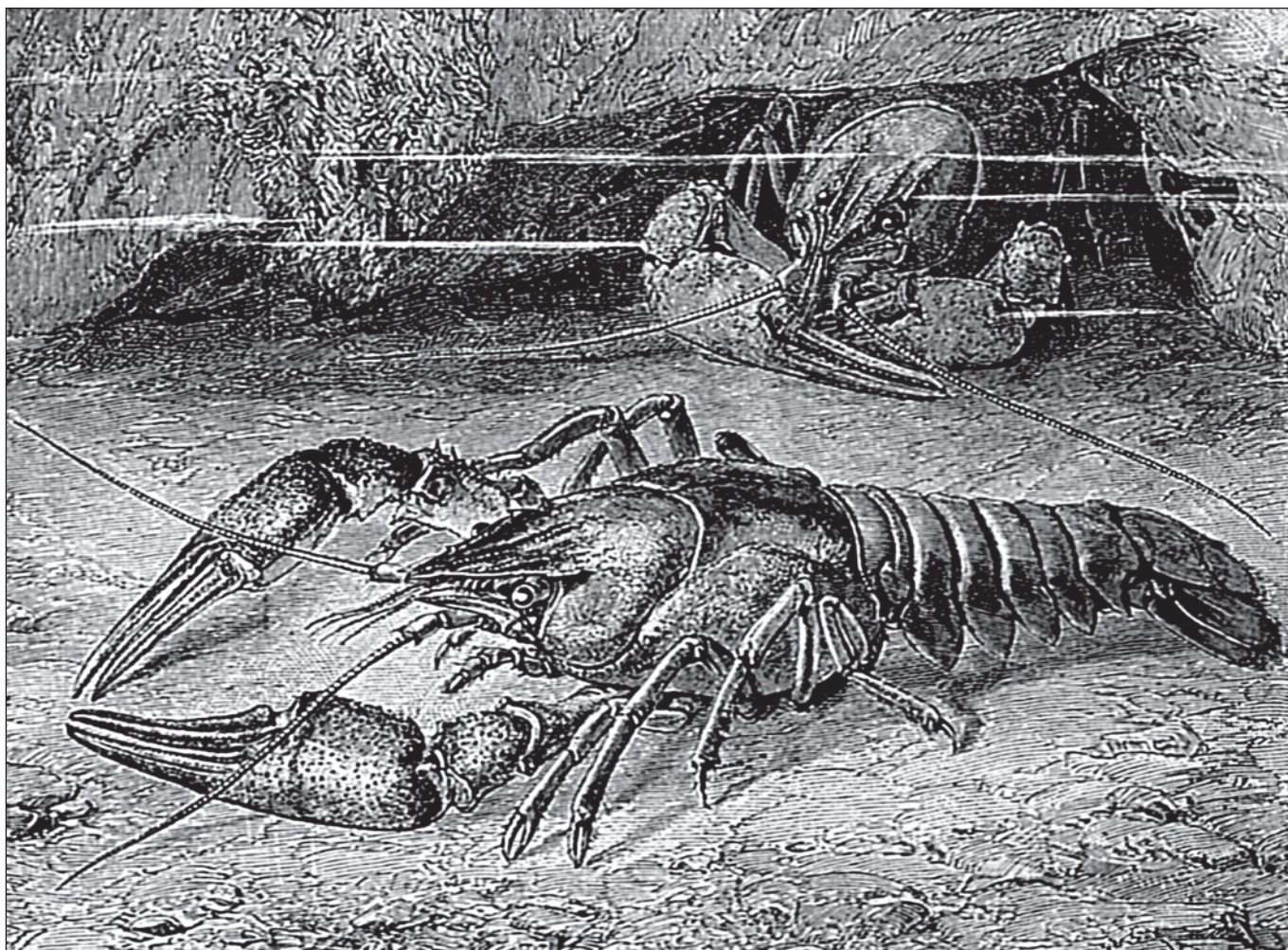
Na českém Těšínsku můžeme pozorovat výrazný kontrast mezi čistými podhorskými bystřinami a zakalenými vodami důlních nádrží. Přesto lze v obou typech biotopů najít raky. Cílem následujícího článku je přinést stručný souhrn poznatků o výskytu raků ve vodách českého Těšínska a případným zájemcům o tuto problematiku ukázat směr k podrobnějšímu studiu.

Taxonomické zařazení a druhy raků v České republice

V taxonomickém systému v rámci podkmene korýšů (Crustacea) řadíme raky do řádu desetinozí (Decapoda).¹ Název této skupině korýšů dalo pět párů kráčivých končetin, z nichž první pár nese velká klepeta. Raci však mají ve skutečnosti devatenáct párů končetin (včetně tykadel a ústního aparátu), ty mají různý tvar a jsou uzpůsobeny k více účelům.² Kromě raků se v České republice můžeme vzácně setkat také s jinými druhy desetinohých korýšů, jedná se o druhy u nás nepůvodní.³

Na území České republiky je v současnosti znám výskyt pěti druhů raků, z nichž dva druhy jsou u nás původní. Jsou to rak říční (*Astacus astacus*) a rak kamenáč (*Austropotamobius torrentium*). V dřívějších dobách byl rak říční velmi hojný ve vodách na většině území Čech, Moravy i Slezska, včetně vod Těšínska, kde je jediným původním druhem raka. Rak kamenáč se v oblasti

*Rak říční, Pastejřík, Jan:
Přírodopis pro třetí třídu
hlavních škol. Praha 1942*

Pro samce raka bahenního jsou typická dlouhá úzká klepeta, foto Zdeněk Ďuriš

Těšínska nikdy nevyskytoval, najdeme jej převážně v jižním Německu a v Rakousku a na některých místech Balkánského poloostrova. V České republice se vyskytuje pouze na několika izolovaných lokalitách na území Čech.⁴

Přestože v některých oblastech bývali raci považováni za jedovaté, jinde byli hojně loveni a stávali se součástí jídelníčku. Tak tomu bylo také na většině míst v českých zemích.⁵ Pohromou pro naše raky se stalo onemocnění nazývané račí mor, které se v Evropě objevilo na přelomu 19. a 20. století. Onemocnění je způsobeno plísni *Aphanomyces astaci* pocházející z Ameriky, která napadá nervový systém raka. Americké druhy raků jsou vůči ní relativně odolné, pro evropské raky je však choroba smrtelná, neboť na ni nejsou adaptováni. V místech nákazy zpravidla vyhyne celá místní račí populace. V Evropě byla plíseň zaznamenána v druhé polovině 19. století. Poté prošla v několika vlnách Evropou, přičemž zdecimovala populace raků. Tato pohroma měla také výrazné ekonomické dopady, neboť najednou se raků nedostávalo a jejich tržní cena dramaticky vzrostla. Proto byly do Evropy dováženy a vysazovány americké druhy raků.⁶ Některé populace amerických raků však jsou v Evropě rezervoárem plísně, která se pak prostřednictvím spor může šířit na populace evropských raků.⁷

Za zdomácnělého dnes (u nás) považujeme také raka bahenního (*Astacus leptodactylus*). Původním areálem výskytu tohoto druhu raka je východní a jihovýchodní Evropa a některé oblasti u Kaspického moře.⁸ K nám byli raci bahenní poprvé dovezeni v roce 1892 z východní Haliče a vysazeni na několika místech v Čechách.⁹ V oblasti českého Těšínska byl výskyt raka

bahenního¹⁰ zaznamenán v roce 1989 a není známo, kdy a kým zde byl vysazen.¹¹

Poslední dva druhy raků u nás pocházejí ze Severní Ameriky; jsou jimi rak pruhovaný (*Orconectes limosus*) a rak signální (*Pacifastacus leniusculus*). Do Evropy byly tyto druhy záměrně importovány a dnes je považujeme jednoznačně za druhy invazní.¹² Raci signální k nám byli dovezeni v roce 1980 ze Švédska a vysazeni na několika málo lokalitách na jižní Moravě (např. v okolí Křižanova a Velké Bíteše), odkud se dále téměř nešíří.¹³ Mnohem horší situace nastala v souvislosti s vysazením raka pruhovaného v Evropě v roce 1890 v Pomořansku. Odtud se raci dále šířili, samovolně nebo za přispění člověka, do mnoha míst Evropy. Na území České republiky se dostali migrací proti proudu Labe. Dnes u nás sídlí na Labi v úseku od hranic s Německem až po Hradec Králové, na Vltavě od jejího ústí do Labe až k Českým Budějovicím a jsou také v dalších přítocích Labe a Vltavy i ve zcela izolovaných nádržích.¹⁴

Rak pruhovaný se šíří také proti proudu Odry a Visly. V roce 2006 byl rak pruhovaný nalezen v potoku Prudník na Osoblažsku,¹⁵ takže brzy možná proti proudu Odry doputuje také na české Těšínsko. V povodí Visly v Polsku byl nejbližší zaznamenán v Goczałkovičské přehradě, která je jen zhruba 15 km vzdálená od státní hranice.¹⁶ Odtud by mohl být lidmi přenesen do některého z potoků v povodí Olše, případně přímo do ní, odkud už by se mohl snadno dostat na naše území. Právě šíření raků prostřednictvím laické veřejnosti je jedním z potenciálních nebezpečí pro naše raky. Lidé totiž často v nadšení z výskytu raků tyto přenášejí na nové lokality, aniž by tušili, že se mnohdy může jednat o nežádoucí vetřelce.¹⁷

Základní rozlišovací znaky našich raků

Jednotlivé druhy raků od sebe rozlišíme na základě několika určovacích znaků. Je to především celková velikost, zbarvení a tvar těla a klepet, dále počet tzv. postorbitálních lišt, což jsou jakési výrůstky na krunýři za očima raka. Podrobné určovací klíče s obrázky a barevnými fotografiemi jsou volně dostupné na internetu.¹⁸ Znaky spolehlivě odlišující samce od samic jsou dva páry kopulačních nožek na spodní straně zadečku samce a jiné umístění pohlavních otvorů u kořenů kráčivých končetin. Samičky obvykle také mívají menší klepeta než samci a širší zadeček, zvětšená plocha spodní strany zadečku samic slouží k ochraně vajíček, jež jsou přichycena na zadečkových nožkách nazývaných pleopody.¹⁹

Rak říční dorůstá délkou těla více než 15 cm, výjimečně až ke 25 cm. Velikostí se mu blíží rak

bahenní. Délka těla raka signálního většinou nepřesahuje 20 cm. Kamenáč je menší, délka jeho těla je často jen do 10 cm, zhruba stejně velký je také rak pruhovaný. Podstatnější rozdíl mezi jednotlivými druhy spočívá v mohutnosti klepet dospělých samců ve vztahu k délce těla. Rak říční a rak signální mají klepeta mohutná a ze spodu červeně zbarvená, kamenáč také, ale zbarvení spodní strany klepet je nevýrazně bělavé. Jedinci raka bahenního mají velmi dlouhá úzká klepeta zesponu bělavá, platí to zejména o starších samcích. Rak pruhovaný má klepeta poměrně drobná a krátká s oranžovou špičkou.²⁰

V literatuře se také můžeme ojediněle setkat s pozorováním domnělých kříženců raka říčního a bahenního.²¹ Oba druhy raků však mají odlišný počet chromozomů.²² Při pokusných kříženích obou druhů raků došlo k tomu, že pokud vůbec samice nasadila vajíčka, nedošlo u většiny z nich k vylíhnutí. Z některých vajíček se ráčci vylíhli a tvarem těla připomínali raky bahenní. Do dvou měsíců však všichni uhynuli.²³ Ve volné přírodě se s kříženci tedy pravděpodobně nesetkáme. Někteří jedinci však mohou vykazovat značné tvarové odchylky od typických zástupců svého druhu, především ve tvaru klepet, takže pak mohou být omylem označeni jako kříženci.²⁴

Jak lze odhalit přítomnost raků

Spatříme-li ve světlých jílovitých březích pod vodní hladinou temné otvory, může se jednat o ústí račích nor (v případě větších otvorů však může jít vchod do ondatřích nory). Na zimu si raci nory prohlubují a hluboko v březích zimu přečkávají. Také samice nesoucí vajíčka mívají nory hlubší. V letním období však raci mají nory krátké a nezřídka můžeme spatřit v ústí nory přední část zvědavého raka včetně vystrčených klepet připravených k hájení příbytku.

Možnou přítomnost raků můžeme zjistit také v případech, když objevíme zbytky krunýře raků v požercích predátorů nebo v jejich trusu. V místech výskytu vydry můžeme snadno nalézt její trus, většinou na nějakém výrazném balvanu na břehu řeky. Vydra jej tam ukládá a takto si značuje své teritorium. Z trusu můžeme vyčíst, jaká byla její potrava. Lze v něm nalézt především fragmenty kostí a šupin ryb, úlomků lastur, ale také zlomky račích krunýřů. Pokud v trusu zbytky raků nalezneme, nemusí to nutně znamenat, že v konkrétním místě žijí. Vydra je totiž velký cestovatel, její teritorium může zahrnovat až 30 km vodního toku.²⁵

Pokud jsme dostatečně pozorní a také máme notnou dávku štěstí, můžeme někdy raky ve vodách zahlédnout. Raci jsou živočichové s převážně noční aktivitou.²⁶ V místech, kde je

vysoká hustota račí populace však můžeme často raky pozorovat i ve dne. Také na podzim v době rozmnožování raků lze v průběhu dne zpozorovat roztoužené samce pátrající po samicích.²⁷

Pokud ve vodě nalezneme raky, neměli bychom je chytat, vytahovat z vody a cokoliv jiného s nimi provádět, ani bychom neměli jakkoliv zasahovat do jejich biotopu, např. ničit jejich úkryty. Podle zákonných předpisů jsou rak říční a rak kamenáč zařazeni mezi kriticky ohrožené druhy a rak bahenní je řazen mezi druhy ohrožené, přestože je u nás nepůvodní. V praxi to znamená, že jakákoliv manipulace s těmito živočichy je zakázána. Pouze osoby vlastníci výjimku mohou s raky omezeně manipulovat, například z důvodu ochrany živočichů nebo za účelem výzkumu.²⁸ Bohužel i v dnešní době býváme někdy svědky nerespektování zákona, kdy je biotop těchto ohrožených živočichů poškozován, například nepovolenými stavebními úpravami toků.

Mapování výskytu raků

Údaje o rozšíření raků v České republice byly donedávna shromažďovány pouze útržkovitě a to především několika odborníky. V oblasti českého Těšínska se raky dlouhodobě zabývá doc. Ďuriš z Ostravské univerzity. Výsledkem jeho práce je řada publikací zejména v odborných časopisech. Raci z našeho regionu byli také tématem četných studentských absolventských prací. První snahou získat ucelené údaje o výskytu raků na území České republiky byla „Akce Rak“, pořádaná nevládní organizací Český svaz ochránců přírody v druhé polovině osmdesátých let minulého století formou vyplňování dotazníků.²⁹ V posledních

Samice raka pruhovaného s hroznem vajíček na spodní straně zadečku, foto Ivona Horká

*Samec raka říčního,
foto Zdeněk Ďuriš*

několika letech probíhalo celostátní mapování raků, organizované Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR. Systematické mapování výskytu raků v 90 % vodních toků ČR prováděli odborní pracovníci AOPK i zaškolení mapovatelé z řad odborné i laické veřejnosti,³⁰ v oblasti českého Těšínska především studenti a pracovníci Ostravské univerzity. Mapa současného rozšíření raka říčního v ČR je přístupná na internetu.³¹

Druhy raků na českém Těšínsku a možnosti jejich dalšího šíření do nových lokalit

Na území českého Těšínska se dnes můžeme setkat se dvěma druhy raků – s rakem říčním, který je zde hojnější, a s rakem bahenním, který se zde vyskytuje pouze v několika lokalitách.

O současném stavu rozšíření raka říčního v oblasti českého Těšínska můžeme předpokládat, že se nejspíše jedná o zbytek původní populace raků, kteří se v minulosti vyskytovali téměř ve všech řekách a potocích, tak jak tomu bylo i v ostatních částech českých zemí. Po invazi račího moru na přelomu 19. a 20. století a po rozsáhlém znečištění toků, zejména v druhé polovině 20. století, zbyly ve vodách českého Těšínska převážně izolované místní populace, většinou v horních částech toků, kde byl vliv lidské činnosti nejméně výrazný.³² Postupně se – spolu se zlepšující se kvalitou vod – raci začali opět šířit, vrátili se také do dolních úseků řek a některé populace se opět dostaly do vzájemného kontaktu, čímž může znovu docházet k výměnám genetického materiálu jednotlivých populací.

Problémem pro migraci raků je znečištění vody, které se stává, pokud zasahuje delší část toku, pro migrující raky nepřekonatelnou překážkou. Další bariéru pro raky znamenají regulace toků. Jedná se především o nově zregulované, případně opravené úseky s absencí možných úkrytů. Opět platí, že čím delší je takovýto úsek, tím je pro raka hůře průchozí a zvětšuje se riziko, že bude zpozorován a uloven predátorem. V místech, kde je regulace narušená, je již prostředí pro raky přátelštější a nabízí alespoň omezené množství úkrytů. Také jezy a splavy jsou pro migrující raky nepřekročitelnou překážkou, přinejmenším ve směru proti proudu toku. Na druhé straně však mohou hluboké tůně pod jezy znamenat příhodná místa pro existenci raků.

Současné rozšíření raků ve vodách českého Těšínska

Kde tedy dnes můžeme na českém Těšínsku raka říčního nalézt? Jedním z typů biotopů raků říčních jsou řeky a vodní nádrže. V řece Ostravice byly při posledních průzkumech a mapování nalezeny roztroušené račí populace zhruba od soutoku Bílé a Černé Ostravice v Moravskoslezských Beskydech až po centrum Ostravy³³ a také v některých přítocích na Frýdeckomístecku, např. v Ostravické Datyni. Úseky řek v Beskydech nabízejí dostatek hlubokých tůní s množstvím balvanů, pod nimiž raci mohou nalézt úkryt. Rychle proudící chladná voda obsahuje dostatek rozpuštěného kyslíku a je domovem mnoha vodních bezobratlých, kteří slouží rakům za potravu. Ovšem v nejhornějších částech vodních toků, kde je nízký průtok vody nebo má příliš prudký spád, bychom již raky hledali marně. Raci jsou rozšíření rovněž v řece Morávce i ve stejnojmenné přehradě. Zachovalý neregulovaný úsek Morávky v národní přírodní památce Skalická Morávka představuje zbytek typického podhorského úseku divočící řeky se šterkovými náplavami³⁴ a skýtá domov mnoha ohroženým rostlinám a živočichům, raky říční nevyjímaje. Také v řece Lučíně najdeme raky říční především v meandrujících úsecích, jako je tomu v Havířově v přírodní památce Meandry Lučiny a v dalších nezregulovaných úsecích na území Šenova a Ostravy-Bartovic. Hlinité a jílovité říční břehy zde skýtají rakům ideální podmínky pro tvorbu nor. Ty mohou být z protějších břehů někdy dobře rozpoznatelné.

Silné račí populace jsou i v přítocích Lučiny. V Horní i v Dolní Datyni raci využívají jílovité břehy k tvorbě nor, ale můžeme na ně narážet také pod kameny v neregulovaných úsecích. Z těšínských řek oplývá bohatstvím raků říčních především Stonávka. V některých úsecích toku

je raků tolik, že se nachází doslova pod každým kamenem. Také v některých jejích přítocích je raků velké množství, můžeme jmenovat např. Křivý potok ve Stonavě nebo Chotěbuzku. Rovněž v řece Olše a v jejích přítocích donedávna žily vcelku početné populace raků říčních, přinejmenším na Jablunkovsku v úseku od Bukovce až po Bystřici.

V roce 2006 došlo v Olši k masovému úhynu raků. Laboratorní analýzy potvrdily počáteční obavy, že se jedná o nákazu račím morem. Následujícího roku nebyli ve sledované oblasti již žádní raci nalezeni.³⁵ Račí mor v regionu udeřil již o dva roky dříve. V roce 2004 jím byli napadeni raci říční v potoce Křivec v Třinci. Celá populace byla zničena. Jakým způsobem byl račí mor do potoka zavlečen, není jisté – mohlo jít o přenos prostřednictvím kontaminovaného rybářského náčiní, nebo se plíseň do oblasti mohla dostat z akvariálního chovu exotických raků.³⁶

Také v hornické krajině žijí raci

V oblasti zhruba vymezené městy Orlová, Havířov a Karviná najdeme převážně antropogenní krajinu. Toto území je hluboce pozmeněné lidskou činností. Jedná se o poddolovanou oblast s minimem lidského osídlení. Návozy hlušiny a haldy se střídají s odkališti. Na mnoha místech najdeme ruderní rostlinná společenstva a porosty náletových dřevin. Některá místa zde působí dojmem měsíční krajiny. V této oblasti se na několika místech vyskytují raci. Jejich výskyt je většinou sekundární, byli zde vysazeni člověkem, ale nevíme kdy a kým. Najdeme zde raka bahenního a také říčního, na některých lokalitách můžeme setkat s oběma druhy.³⁷ V místech společného výskytu těchto dvou druhů raků významně konkuruje nepůvodní rak bahenní původnímu raku říčnímu. V porovnání s ním toleruje větší rozsah teploty vody, pH a snížený obsah rozpuštěného kyslíku ve vodě. Je také plodnější, v prvním roce života roste rychleji, má vyšší denní aktivitu než rak říční a lépe dokáže využít potravní nabídku. Při společném výskytu je tedy rak bahenní celkově úspěšnější a vytlačuje raka říčního, který si ze vzájemných soubojů také odnáší více poranění.³⁸

Populace raka bahenního byly v průběhu let 2000–2002 nalezeny na pěti místech v katastrálním území Karviná-Doly. V roce 2005 však byly prosperující populace již pouze na třech místech. Jedním z míst, odkud raci bahenní vymizeli, je důlní odkalovací nádrž Pilňok, která slouží k ukládání flotačních hlušin. Od 60. let 20. století sloužila také k ukládání elektrárenských popílků a později mocných vrstev uhelných kalů. V současné době se část těchto kalů opět těží a po oddělení

využitelné složky jsou vyčleněné části nádrže opět zaplavovány flotačními hlušinami. Voda v nádrži je extrémně tmavá, silně zkalená a její průhlednost nepřesahuje 20 cm. Podle ČSN je voda hodnocena nejhorší V. třídou jakosti, tj. jako voda velmi silně znečištěná.³⁹

Podle předcházejících informací by bylo možné předpokládat, že v odkališti nemůže nic žít. Nicméně se zde kromě raků bahenních vyskytovaly a snad ještě vyskytují škeble říční (*Anodonta anatina*) a z ryb např. plotice, okouni, kapři a štiky. Bylo zjištěno, že silný zákal vody minerálními částicemi brání přemnožení planktonních řas a tedy také vzniku kyslíkového deficitu

V některých úsecích řeky Stonávky můžeme raky nalézt doslova pod každým kamenem. Úsek v Třanovicích, foto Jiří Kristian

V jižní části odkaliště Pilňok, kde dříve žili raci bahenní, nastal v roce 2003 mimořádný pokles vodní hladiny, foto Ivona Horká

Nádrž nazývaná Pod Lanovkou. V obdobích s dostatkem srážek dosahuje vodní hladina až do míst u dolního okraje snímku, foto Ivona Horká

následkem jejich rozkladu. Navíc raci v takto zkalených vodách netrpí obrůstáním krunýře vláknitými řasami a koloniálními nálevníky. V létě roku 2000 v době dlouhotrvajících veder se zde díky silnému zákalu vody nijak výrazně řasy nemnožily, narozdíl od požární nádrže u dolu Mír, kde naopak nastalo silné přemnožení řas, což vedlo k vyhynutí celé tamní kvalitní račí populace.⁴⁰

Další zajímavou lokalitou je odkalovací nádrž Mokroš.⁴¹ Jižně od ní se rozkládá smíšený les s borovicemi, duby a především se vzrostlými buky, patrně pozůstatek původního lesního společenstva podmáčených dubových bučin.⁴² Na jižním břehu nádrže můžeme nalézt zbytky pokácených stromů se spoustou několikacentimetrových třísek na zemi – typické stopy přítomnosti bobra evropského (*Castor fiber*). Voda v nádrži Mokroš má vysoký zákal a také zde se raci bahenní vyskytovali. Při revizi lokality v roce 2007 však již nebyli nalezeni.⁴³

V zatopených poklesových kotlinách se podmínky v průběhu sezony mohou dramaticky měnit. Jelikož mnohé z nich nemají přirozený přítok, v průběhu roku v nich může výška vodní hladiny významně kolísat. Mezi takoveto lokality patří poklesové kotliny nazývané Pod lanovkou a Větrná jáma, obě v k. ú. Karviná-Doly. V obou nádržích žijí raci, ve Větrné jámě raci říční a v lokalitě Pod lanovkou raci bahenní. Nádrž Pod lanovkou dostala svůj název podle krytého dopravníku pro přepravu uhlí nebo hlušiny, který nádrž překračoval až do roku 2003, kdy byl demontován. Do nádrže ústí malý potůček, ten však nestačí dostatečně vyrovnávat pokles hladiny, zejména v obdobích sucha v létě. Hloubka nádrže dosahuje především v jižní části několika metrů, proto zde mohou raci bahenní přežít období poklesu hladiny. Podmínky v nádrži Větrná jáma jsou mnohem extrémnější.

Větrná jáma žádný přítok nemá, výška vodní hladiny je závislá na průsaku podzemní vody a atmosférických srážkách a v průběhu roku může značně kolísat. Pokles hladiny v roce 2003, který nastal zřejmě v důsledku terénních úprav v okolí, byl důvodem pro záchranný transfer několika stovek raků říčních do náhradních lokalit.⁴⁴ Populace zbývajících raků zde s extrémním úbytkem vody zanikla někdy v letech 2005–2007.⁴⁵

Budoucnost našich raků

Jaká je budoucnost raků českého Těšínska? Na raky v dnešní době číhají mnohá nebezpečí. Oblast českého Těšínska má vysokou hustotu lidského osídlení a je zde také velká koncentrace průmyslových podniků. Důsledkem je mimo jiné zvýšené množství odpadních vod. Nové liniové stavby překračující vodní toky, jako například nedávno vybudovaný úsek rychlostní silnice R48 v Třanovicích, s sebou nesou nezbytné úpravy a regulace v okolí staveb mostů nebo při zpevňování okolních břehů. Tzv. „revitalizace“ vodních toků, dnes často prováděné soukromými společnostmi, jsou v podstatě jen rekonstrukcemi starých regulací a spočívají ve výměně narušených betonových obložení břehů a vyčištění koryta toku od šterkových nánosů a kamení. Takto ztrácí nejen raci, ale i spousta dalších vodních živočichů možnosti úkrytu a vhodné prostředí pro život. Významným nebezpečím pro naše raky je již zmíněné onemocnění račí mor. A nedařilo se v Polsku, již takřka před branami českého Těšínska, je nově přichází americký rak pruhovaný, jenž s sebou může nést zárodky této choroby. Budoucnost pro naše raky tedy nevyhlíží nijak zvlášť optimisticky.

Můžeme doufat, že se raci říční udrží přinejmenším v horních částech toků, ale takto izolované malé populace mohou být snadno zranitelné z důvodu malé početnosti jedinců. Naše řeky, především jejich dolní úseky, možná časem obsadí rak pruhovaný, který je vůči znečištění značně tolerantní. Záchrana populací raků v poddolovaném území na Karvinsku bude záviset na způsobu provedení rekultivací. Bylo by vhodné, aby výhradním rekultivačním cílem nebyl les a zemědělská půda, ale aby také byly zachovány některé mokřady a zatopené poklesy vzniklé především v důsledku poddolování krajiny, které jsou dnes významným biotopem pro raky i pro mnohé jiné organismy.⁴⁶

Je pochopitelné, že jeden článek zdaleka nemůže obsáhnout celou problematiku týkající se výskytu a ohrožení raků na českém Těšínsku. V některém dalším vydání časopisu Těšínsko se proto možná budeme věnovat podrobněji dílčím tématům uvedené problematiky.

Crayfish in Czech Part of Těšín Region

The most frequent original species in the Czech Republic is noble crayfish (*Astacus astacus*) in this region which is scattered throughout most of the Czech part of the Těšín Region. Another crayfish species is narrow clawed crayfish (*Astacus leptodactylus*) originally from Poland (Galicia); it is known from several locations around Karviná. The danger for European crayfish is regulation of watercourses, water pollution, the illness called crayfish plague and also invasive crayfish species, in particular spinycheek crayfish (*Orconectes limosus*) which has not been noticed in the Czech part of the Těšín Region yet.

POZNÁMKY

- 1 Barnes, R. S. K. – Calow, P. – Olive, P. J. W. – Golding, D. W. – Spicer, J. I.: The Intervertebrates: a Synthesis. Oxford 2001.
- 2 Krupauer, V.: Zlatý rak. České Budějovice 1968.
- 3 Jedním z nich je krab čínský (*Eriocheir sinensis*). Pochází z východní Asie, v Evropě je to invazní druh. Putuje ze Severního moře proti proudu řek, můžeme ho ojediněle nalézt v Labi až u Litoměřic. Putuje také přes Baltské moře proti proudu Odry. Do Severního moře se však musí vracet, neboť slanou vodu zřejmě potřebuje k rozmnožování a vývoji vajíček. Proto se na Těšínsko nejspíš nikdy nedostane, neboť náš region je pro něj již mimo dosah migrace. Byl několikrát pozorován na Moravě, ale s největší pravděpodobností se jednalo o omylem vysazené jedince. Viz Petrusek, A. – Ďuriš, Z.: *Eriocheir sinensis* (H. Milne-Edwards, 1854) – krab čínský. In: Mlíkovský, J. – Stýblo, P. (edd.): *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. Praha 2006, s. 234–236.; V roce 2007 byl v Labi nedaleko Liběchova odchycen jedinec sladkovodního druhu kreveta *Atyaephyra desmarestii*. Při opakovaných průzkumech již nebyl žádný další jedinec nalezen. Kreveta pochází z oblasti Středozemního moře, v současnosti se druhotně vyskytuje i v západní a střední Evropě. Viz Straka, M. – Špaček, J.: First record of alien crustaceans *Atyaephyra desmarestii* (Millet, 1831) and *Jaera istri* Veuille, 1979 from the Czech Republic. *Aquatic Invasions*, 4, 2009, č. 2, s. 397–399.
- 4 Polícar, T. – Kozák, P.: Výskyt raků v ČR. *Bulletin VÚRH Vodňany*, 36, 2000, č. 1/2, s. 18–22; *Natura 2000*. Rak kamenáč (*Austropotamobius torrentium*). [WWW dokument] http://www.nature.cz/natura2000-design3/web_druhy.php?cast=1805&akce=karta&id=21 (stav k 12. 5. 2008); *Biomonitoring*. Bezobratlí, Koryši, Rak kamenáč (*Austropotamobius torrentium*). [WWW dokument] <http://www.biomonitoring.cz/druhy.php?druhID=21> (stav k 12. 5. 2008).
- 5 Krupauer, V.: Zlatý rak.
- 6 Krupauer, V.: Raci. Pardubice 1982.
- 7 Kozubíková, E. – Petrusek, A. – Ďuriš, Z. – Martín, M. P. – Diéguez-Urbeondo, J. – Oidtmann, B.: The old menace is back: Recent crayfish plague outbreaks in the Czech Republic. *Aquaculture*, 2008, č. 274, s. 208–217.
- 8 Holdich, D.: Inventory of crayfish in European waters. *Crayfish News*, 21, 1998, č. 1, s. 6–9; Horká, I.: *Astacus leptodactylus* (Eschscholtz, 1823) – rak bahenní. In: Mlíkovský, J. – Stýblo, P. (edd.): *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. Praha 2006, s. 229–231.
- 9 Štěpán, V. J.: Výsledky chovu raků v rybnících za poslední léta. *Československý rybář*, 14, 1934, č. 1, s. 4–5.
- 10 Ďuriš, Z. – Horká, I.: K výskytu raka bahenního *Pontastacus* (= *Astacus*) *leptodactylus* Eschscholtz na Karvinsku. *Časopis Slezského muzea Opava (A)*, 50, 2001, s. 78–84.
- 11 Horká, I.: *Astacus*.
- 12 Filipová, L. – Kozubíková, E. – Petrusek, A.: *Orconectes limosus* (Rafinesque, 1817) – rak pruhovaný. In: Mlíkovský, J. – Stýblo, P. (edd.): *Nepůvodní druhy fauny*, s. 237–239; Filipová, L. – Petrusek, A. – Kozák, P.: *Pacifastacus leniusculus* (Dana, 1852) – rak signální. In: tamtéž, s. 239–240.
- 13 Filipová, L. – Petrusek, A. – Kozák, P.: *Pacifastacus*.
- 14 Filipová, L. – Kozubíková, E. – Petrusek, A.: *Orconectes*.
- 15 Ďuriš, Z. – Horká, I.: První nález invazního raka pruhovaného *Orconectes limosus* (Rafinesque) na území Moravy a Slezska v ČR. *Časopis Slezského muzea Opava (A)*, 56, 2007, s. 49–52.
- 16 Kozubíková, E. – Petrusek, A. – Ďuriš, Z. – Kozák, P. – Geiger, S. – Hoffmann, R. – Oidtmann, B.: The crayfish plague in the Czech Republic – review of recent suspect cases and a pilot detection study. *Bulletin Français de la Pêche et de la Pisciculture*, 2006, č. 380–381, s. 1313–1323.
- 17 Ďuriš, Z. – Horká, I.: K výskytu; Filipová, L. – Kozubíková, E. – Petrusek, A.: *Orconectes*.
- 18 Fischer, D.: Orientační klíč k určování jednotlivých druhů raků, žijících na našem území. [WWW dokument] <http://www.biolib.cz/DOC/klic-urcovani-raku.pdf> (stav k 12. 5. 2008); Petrusková, T. – Fischer, D. – Štambergová, M. – Petrusek, A. – Kozubíková, E.: *Praktická ochrana raků*. [WWW dokument] <http://www.biolib.cz/DOC/ochrana-raku.pdf> (stav k 12. 5. 2008).
- 19 Tamtéž; Krupauer, V.: Zlatý rak.
- 20 Petrusková, T. – Fischer, D. – Štambergová, M. – Petrusek, A. – Kozubíková, E.: *Praktická ochrana*; Krupauer, V.: Zlatý rak.
- 21 Holzer, M.: Populace raků v malých nádržích. In: Hanel, L. – Pešout, P. (edd.): *Ochrana biodiverzity drobných stojatých vod*. Vlašim 1996, s. 91–93; Krupauer, V.: Zlatý rak.
- 22 Brodski, S. Y.: On the systematics of palaearctic crayfish (Crustacea, Astacidae). *Freshwater Crayfish*, 5, 1983, s. 464–470.
- 23 Furrer, S. C. – Cantieni, M. – Duvoisin, N.: Freshly hatched hybrids between *Astacus astacus* and *Astacus leptodactylus* differ in chela shape from purebred offspring. *Freshwater Crayfish*, 12, 1999, s. 90–97.
- 24 Horká, I.: *Astacus*.
- 25 Dungal, J. – Gaisler, J.: *Atlas savců České a Slovenské republiky*. Praha 2002.
- 26 Krupauer, V.: Zlatý rak.
- 27 Tamtéž.
- 28 Zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, v platném znění (stav k 12. 5. 2008) a prováděcí vyhláška MŽP ČR č. 395/1992, v platném znění (stav k 12. 5. 2008).
- 29 Holzer, M.: *Akce Rak – Metodická příručka ČSOP*. Praha, 1985; Holzer, M.: Raci v České republice. *Ochrana přírody*, 55, 2000, č. 10, s. 291–294.
- 30 Chobot, K.: Mapování raků v AOPK ČR. *Ochrana přírody*, 61, 2006, č. 2, s. 57–59.
- 31 *Biomonitoring*.
- 32 Krupauer, V.: Zlatý rak; Krupauer, V.: Raci.
- 33 V roce 2007 v létě a poté i na podzim nalezl B. Lojkásek z Ostravské univerzity při průzkumných odlovech ryb v Ostravici raky říční v místě tzv. Muglinovské lávky u Komenského sadů v centru Ostravy.
- 34 Chráněná území Zlínského kraje. *Beskydy*, Maloplošná chráněná území v blízkosti CHKO Beskydy. [WWW dokument] <http://nature.hyperlink.cz/Beskydy/index.htm> (stav k 12. 5. 2008).
- 35 Kozubíková, E. – Petrusek, A. – Ďuriš, Z. – Martín, M. P. – Diéguez-Urbeondo, J. – Oidtmann, B.: The old.
- 36 Kozubíková, E. – Petrusek, A. – Ďuriš, Z. – Kozák, P. – Geiger, S. – Hoffmann, R. – Oidtmann, B.: The crayfish.
- 37 Ďuriš, Z. – Horká, I. – Vavříček, O.: K populační ekologii raků na Karvinsku (To the population ecology of crayfish of the Karviná vicinity). *Sborník prací Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity (biol.-ekol.)*, 8, 2001, s. 118–126.
- 38 Horká, I.: *Astacus*.
- 39 Dolný, A. – Ďuriš, Z.: Výskyt ohrožených bezobratlých na důlních odkalištích v Karvině. *Živa*, 2001, č. 6, s. 268–270.
- 40 Tamtéž.
- 41 V roce 2001 byl na Mokroši zaznamenán výskyt dalšího vzácného živočicha – vážky plavé (*Libellula fulva*), která byla do té doby řazena mezi druhy v ČR neznámé. Viz Dolný, A.: *Libellula fulva* (Odonata) na důlním kališti v Karvině. *Časopis Slezského muzea Opava (A)*, 51, 2002, s. 165–171.
- 42 Koutecká, V. – Foral, M. – Lojkásek, B.: *Příroda okresu Karviná*. Karviná 1998.
- 43 Horká, I.: *Astacus*.
- 44 Vrbovský, V.: *Biometrie raka říčního (Astacus astacus L.) z lokality Větrná jáma na Karvinsku*. Bakalářská práce. Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity. Ostrava 2004.
- 45 V roce 2007 zde provedl namátkový průzkum Z. Ďuriš z Ostravské univerzity a žádné raky nenalezl. Vzhledem k velmi nízkému stavu vody a její nevyhovující kvalitě z hlediska podmínek přežití raků lze téměř s jistotou předpokládat, že raci populace zde nadobro vyhynula.
- 46 Dolný, A. – Ďuriš, Z.: Výskyt.

Genealogie malíře Petra Brygierského

Michael Morys-Twarowski

Jedním ze známějších malířů Těšínského Slezska na přelomu 17. a 18. století byl Petr (Piotr) Brygierski. Pocházel z Velkopolska. V roce 1682 přijal městské právo v Těšíně. Byl mj. autorem votivního portrétu těšínského biskupského komisaře, arcikněze a faráře Alexandra Augustina Klaybora z roku 1692 a podobizny těšínského knížete Adama Václava. Zemřel v roce 1718.¹

Z dosavadních autorů se pouze Witold Iwanek a také Marie Schenková a Jaromír Olšovský blíže zabývali rodinnými vazbami Petra Brygierského, opírajíce se především o knihy matrik farnosti sv. Máří Magdalény v Těšíně. Ukazuje se, že při čerpání z těchto pramenů je možné nalézt dosavadní literaturou pomínuté drobnosti týkající se tří pokolení těšínské rodiny Brygierských.

Petr Brygierski se narodil mezi léty 1630–1635 v Krašniku ve Velkopolsku.² Dne 16. ledna 1678 se v Těšíně oženil s Alžbětou Hermanovou.³ Zemřel v lednu roku 1718 a 21. téhož měsíce byl pohřben v kostele sv. Máří Magdalény.⁴ Alžběta Brygierská přežila chotě o čtyři roky. Zemřela 2. prosince 1721 v Těšíně a byla pohřbena rovněž v místním kostele sv. Máří Magdalény.⁵ Z manželství Alžběty a Petra vzešlo šest dětí:

1. Alžběta Františka (křest 20. října 1678)⁶ – 10. února 1705 se provdala za Matěje Munczku (Monczku),⁷
2. Anna – 24. června 1706 se provdala za Josefa Vaňka, malíře z Těšína,⁸ zesnulého 7. března 1719,⁹
3. Ludvík Antonín (Antonín, Antonín Ludvík) – křest 12. listopadu 1682,¹⁰
4. Zuzana Rozina (křest 22. února 1685)¹¹ – 2. února 1708 se v Těšíně provdala za Matěje Havelku,¹² zesnulého 27. listopadu 1714,¹³
5. Eva Veronika (křest 21. března 1692),¹⁴

6. Magdaléna Kateřina (křest 28. listopadu 1696)¹⁵ – 2. května 1719 se v Těšíně provdala za Kašpara Otipku,¹⁶ zemřelého 28. prosince 1740.¹⁷

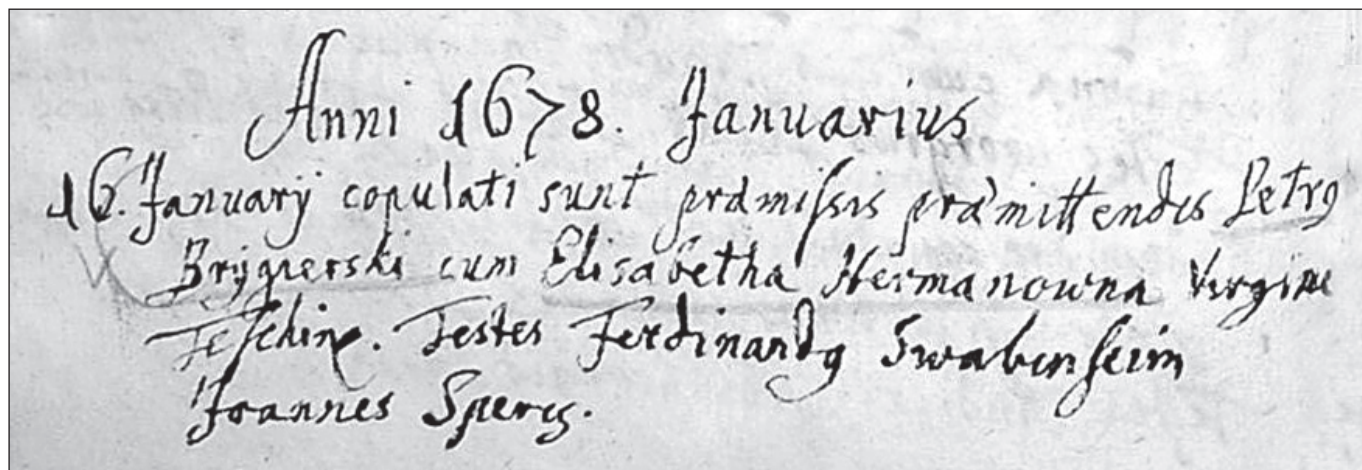
Antonín (Ludvík Antonín) Brygierski, jediný Petrův syn, zemřel 16. října 1737 v Těšíně.¹⁸ Dne 30. listopadu 1713 se v Těšíně oženil s těšínskou rodačkou Zuzanou Barborou Beerovou, dcerou Heleny a Františka, pokřtěnou 12. prosince 1693.¹⁹

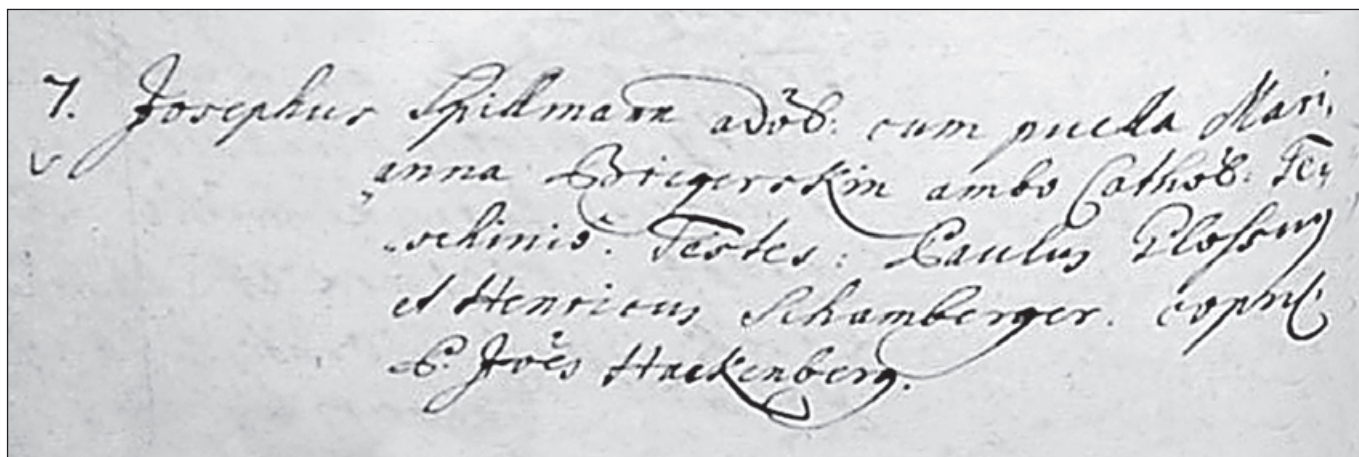
Z manželství Zuzany a Antonína Brygierského vzešlo osm dětí:²⁰

1. Terezie Helena (křest 11. září 1714),²¹
2. Anna Magdaléna (křest 15. května 1718, zemřela 21. října 1719),²²
3. Marie Barbora (křest 9. září 1720) – 7. ledna 1740 se provdala za Josefa Spillmanna, katolíka z Těšína,²³
4. Antonín Josef (křest 11. února 1723),²⁴
5. Zuzana Marie Magdaléna (křest 7. května 1725),²⁵
6. Alžběta Kateřina (křest 12. dubna 1729, zemřela 27. srpna 1733),²⁶
7. Anna Dorota Josefa (křest 27. ledna 1732),²⁷
8. František Petr (křest 8. listopadu 1734, zemřel 31. srpna 1736).²⁸

Antonín Josef Brygierski, narozený roku 1723 v Těšíně, byl bezesporu identický s malířem Antonínem Brygierským, který před rokem 1747 vstoupil do bohosloveckého semináře v Krakově s povolením od vratislavského biskupa Ludvíka Filipa Sinzendorfa. Byl oltářníkem v Kielcích, kde zemřel 14. září 1791. V době úmrtí měl, podle náhrobního nápisu, 69 let.²⁹ Nutno podotknout, že již dříve bylo hledáno příbuzenství mezi Petrem Brygierským a Antonínem Brygierským.³⁰

*Latinský zápis
z 16. ledna 1678 ve sňubní
matrice farnosti Těšín
o sňatku Petra Brygierského
s Alžbětou Hermanovou,
Parafia Rzymskokatolicka
p. w. św. Marii Magdaleny
w Cieszynie,
foto David Pindur*

Závěrem můžeme říci, že se podařilo zrekon-
struovat tři pokolení měšťanské rodiny Brygierských
z Těšína a opravit a doplnit informace objevující

se v literatuře k tématu. Věřím, že se tento článek
stane příspěvkem k dalšímu výzkumu o těšínských
malířích z rodiny Brygierských.³¹

*Latinský zápis
ze 7. ledna 1740
ve snubní matrice
farnosti Těšín o sňatku
Marie Barbory Brygierské,
vnučky Petra Brygierského,
s Josefem Spillmannem,
Parafia Rzymskokatolicka
p. w. św. Marii Magdaleny
w Cieszyńie,
foto David Pindur*

The Genealogy of the Painter Petr Brygierský

The study deals with the first and the second generation of descendants of the baroque painter Petr Brygierský (Brygierski). This artist from Těšín, who originally came from Greater Poland, married Alžběta Hermanová on 16th January 1678 in Těšín. They had 5 daughters and a son. The son, Antonín Brygierský, (1682–1737), married Zuzana Barbora Beerová and they had 8 children, 2 of which were sons. The introduced data come from the study of the registers of the parish of St. Mary Magdalene in Těšín.

POZNÁMKY

- 1 Iwanek, Witold: Słownik artystów na Śląsku Cieszyński. Bytom 1967, s. 44–45; Golec, Józef – Bojda, Stefania: Słownik biograficzny zemi cieszyńskiej 3. Cieszyń 1998, s. 39; Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: Barokní malířství a sochařství ve východní části českého Slezska. Opava 2004, s. 30; Gorzelik, Jerzy: Sztuka Cieszyńa. In: Panic, I. (ed.): Dzieje Cieszyńa od pradziejów do czasów współczesnych. 2. Cieszyń w czasach nowożytnych 1528–1848. Cieszyń 2010, s. 366, 368, 375.
- 2 V úmrtní matrice je uvedeno, že zemřel v roce 1718 ve věku 88 let. Viz Parafia Rzymskokatolicka p. w. św. Marii Magdaleny w Cieszyńie (dále jen PMC), Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 8. Stávalo se, že věk starých lidí byl zvyšován, proto se Petr Brygierski mohl narodit dokonce kolem roku 1635. Místo původu udává nejstarší kniha evidence těšínských měšťanů z let 1624–1765, která se, bohužel, nezachovala; viz Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszyńie (dále jen MŠC), Dział Historii, sign. 7158, Zebisch, Hermann: Bürgerverzeichniss der Stadt Teschen 1624–1765, s. 7.
- 3 PMC, Snubní matriky, svazek 3, pag. 166. Tak již Iwanek, W.: c. d., s. 44.
- 4 PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 88–89. Iwanek stejně jako Schenková a Olšovský uvádějí, že Petr Brygierski zemřel 21. ledna 1718. Bylo to ve skutečnosti datum pohřbu. Viz Iwanek, W.: c. d., s. 44; Schenková, M. – Olšovský, J.: c. d., s. 30.
- 5 PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 182.
- 6 PMC, Křestní matriky, svazek 7, pag. 12.
- 7 PMC, Snubní matriky, svazek 4, pag. 160.
- 8 PMC, Snubní matriky, svazek 4, pag. 173. Správné datum uvádí Iwanek, W.: c. d., s. 62. Schenková a Olšovský naopak uvádějí, že se sňatek konal 23. července 1706, viz Schenková, M. – Olšovský, J.: c. d., s. 65.
- 9 PMC, Snubní matriky, svazek 4, pag. 160.
- 10 PMC, Úmrtní matriky, svazek 7, pag. 61. V pramenech vystupuje jako Antonín (např. PMC, Křestní matriky, svazek 9, pag. 147, 243; tamtéž, svazek 10, pag. 130, 211, 343, 419; svazek 11, s. 23), někdy jako Antonín Ludvík (PMC, Křestní matriky, svazek 5, pag. 40; PMC, Křestní matriky, svazek 10, pag. 71) nebo Ludvík Antonín (MŠC, Dział Historii, sign. 7158, Zebisch, H.: c. d., s. 7).
- 11 PMC, Křestní matriky, svazek 7, pag. 88.
- 12 PMC, Křestní matriky, svazek 7, pag. 88.
- 13 PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 7.
- 14 PMC, Křestní matriky, svazek 8, pag. 4.
- 15 PMC, Křestní matriky, svazek 8, pag. 50.
- 16 PMC, Snubní matriky, svazek 5, pag. 128–129. Kašpar Otipka byl v roce 1724 přijat do řad těšínského měšťanstva (MŠC, Dział Historii, sign. 7158, Zebisch, H.: c. d., s. 48). Witold Iwanek uvádí, že manželem Magdalény Brygierské byl švec Adam Otipka, viz Iwanek, W.: c. d., s. 57.
- 17 PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 421.
- 18 PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 384. Srov. Iwanek, W.: c. d., s. 44.
- 19 PMC, Snubní matriky, svazek 5, pag. 374; PMC, Křestní matriky, svazek 8, pag. 25.
- 20 Marie Schenková a Jaromír Olšovský uvádějí, že Zuzana a Ludvík Antonín Brygierski měli sedm dětí (šest dcer a syna), viz Schenková, M. – Olšovský, J.: c. d., s. 31.
- 21 PMC, Křestní matriky, svazek 9, pag. 147.
- 22 PMC, Křestní matriky, svazek 9, pag. 242–243; PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 136.
- 23 PMC, Křestní matriky, svazek 10, pag. 71; PMC, Snubní matriky, svazek 5, pag. 374.
- 24 PMC, Křestní matriky, svazek 10, pag. 130.
- 25 PMC, Křestní matriky, svazek 10, pag. 211.
- 26 PMC, Křestní matriky, svazek 10, pag. 343; PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 330.
- 27 PMC, Křestní matriky, svazek 10, pag. 419.
- 28 PMC, Křestní matriky, svazek 11, pag. 23; PMC, Úmrtní matriky, svazek 2, pag. 350.
- 29 Rastawiecki, Edward: Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających 1. Warszawa 1850, s. 80–81; 3. Warszawa 1857, s. 149; Chełmicki, Zygmunt (ed.): Podręczna encyklopedia kościelna 5–6. Warszawa 1905, s. 183; Dobrowolski, Tadeusz: Polskie malarstwo portretowe. Ze studiów nad sztuką epoki sarmatyzmu. Kraków 1948, s. 145; Skalska, Lilja: Brygierski Antoni. In: Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malaze, rzeźbiarze, graficy. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 252–253; Pieniáček-Samek, Marta: Tributum gratitudinis reddo. Fundace artystyczne na terenie Kielc w XVII i XVIII wieku. Studium z historii kultury. Kielce 2005, s. 283.
- 30 Rastawiecki, E.: c. d., 3, s. 149 (domníval se, že Antonín je synem nebo synovcem Petra); Skalska, L.: c. d., s. 252 (pravděpodobný Petrův příbuzný); Pieniáček-Samek, M.: c. d., s. 283 (pravděpodobný Petrův příbuzný).
- 31 Z polštiny přeložil PhDr. David Pindur.

Krátké vyprávění o životních osudech posledních těšínských Habsburků

Aleš Zářický

Není nezajímavé a pro znalce dějin Těšínska ani neznámé, že historie tohoto knížectví je neodlučně spjata s habsbursko-lotrinským panovnickým rodem. A právě těm, kteří v posledních desetiletích existence habsburského soustátí drželi komorní panství mezi Ostravicí a Białou, bude věnováno následující vyprávění.¹

Těšínské knížectví získal habsburský vládnoucí rod roku 1653 po smrti poslední piastovské kněžny Alžběty Lukrécie jako odumřelé léno České koruny. Od té doby se v jeho držení vystřídala celá řada habsburských a později habsbursko-lotrinských arcivévodů, kteří jej spravovali prostřednictvím jimi jmenovaných vrchnostenských úředníků. Roku 1766 darovala císařovna Marie Terezie těšínskou komorní doménu jako věno své nejmladší dceři Marii Kristýně, jež byla provdána za syna polského krále a saského kurfiřta Augusta III. Alberta Kazimíra, který se dále nechal zvat knížetem sasko-těšínským. Jelikož manželský pár zůstal po celý život bezdětný, vymínil si na císařské koruně právo odkázat těšínské komorní panství, které mělo na základě platných ustanovení přejít v případě odúmrti opět na Českou korunu, svému synovci Karlovi.²

Arcivévoda Karel Ludvík Jan Josef Lorenz, jak znělo jeho celé jméno, se narodil 5. září 1771 v severoitalské Florencii jako třetí syn toskánského vévody a pozdějšího císaře Leopolda II. a princezny Marie Louisy Španělské. Mládí prožil v Toskánsku, kde se mu také dostalo všeobecného

vzdělání. Jelikož byl v dětství často churavý, byla mu předurčena dráha duchovního. Zájmy mladého muže však byly diametrálně odlišné. Vzhledl se ve vojenství a právě s armádou měl být v nejbližších letech spojen jeho život.

Na počátku roku 1790 zamířil spolu s rodiči a sourozenci do Vídně, kde se jeho otec ujal po zemřelém bratrovi císaři Josefu II. vlády nad říší. Z Vídně se pak na přání strýce, belgického generálního místodržitele knížete Alberta Kazimíra Sasko-Těšínského, a tety, arcivévodkyně Marie Kristýny, odebral do Bruselu, kde pod vedením plukovníka saské armády Karla Fridricha Lindenaua završil vojenskou teoretickou přípravu. Roku 1792 se stal důstojníkem rakouské armády a díky podpoře svého bratra Františka, který téhož roku usedl na císařský trůn, rychle postupoval ve vojenských hodnostech.

První bitvy se zúčastnil 6. listopadu 1792 u Jemappes, ve které bylo císařské vojsko poraženo francouzským republikánským generálem Charlesem Dumouriezem. Dne 1. března následujícího roku se pak vyznamenal v bitvě u Aldenhovenu, kde velel předvoji rakouských vojsk a 18. dne téhož měsíce mimořádně přispěl k vítězství Rakušanů nad Dumouriezem v bitvě u Neerwindenu. Díky předchozím vojenským úspěchům byl 1. dubna dekorován velkokřížem vojenského řádu Marie Terezie a po vypuzení Francouzů z Belgie se stal zdejší generálním místodržícím. V roce 1794 velel divizi v bitvě u Landrecies, levému křídlu v bitvách u Tournai a Courtrai a středu armády v bitvě u Fleurus.

V roce 1796 převzal již v hodnosti říšského polního maršála vrchní velení nad císařskou armádou na Rýně, kde v bitvě u Rastattu bojoval proti francouzskému generálovi Jeanu Victorovi a porazil generála Jeana Baptista Jourdana v bitvách u Wetzlaru, Teiningu, Ambergu a Würzburgu. V následujícím roce se mu podařilo zatlačit Francouze za Rýn a obsadit Kehl.

Poté, co se musela rakouská armáda po těžkých bojích a porážce v bitvě u Rivoli na počátku roku 1797 stáhnout ze severní Itálie do Tyrol, byl arcivévoda Karel povolán z Německa, aby převzal velení na alpském bojišti. Když si však Napoleon Bonaparte vynutil postup přes Tagliamento do Villachu a dále do Celovce a Lubna, musel se Karel stáhnout do údolí řeky Mury a 7. dubna uzavřít příměří v Judenburgu. Nato odjel zpět do Vídně a 18. dubna se v rakouském Leobenu poprvé

*Marie Kristýna (1742–1798),
dcera císařovny
Marie Terezie
a Františka Štěpána
Lotrinského, manželka
Alberta Sasko-Těšínského,
olejomalba, 1762–1765,
Iby, Elfriede: Marie-Thérèse
(1717–1780).
Biographie d'une
Souvereine. Wien 2009*

setkal Napoleonem, s nímž dohodl předběžné mírové podmínky. K uzavření míru došlo v noci ze 17. na 18. října 1797 na zámku v Campo Formio. Rakousko uznalo oficiálně existenci Francouzské, Batavské, Předalpské a Ligurské republiky, přivtělení Belgie k Francii a předání celého levého břehu Rýna Francouzům. Odškodněno bylo na účet Benátské republiky, která tímto aktem zmizela z mapy Evropy.

I přes konečný neúspěch císařských armád se stal arcivévoda Karel nejpopulárnější postavou habsburské monarchie a byl všeobecně označován za zachránce Rakouska. Karlova značná popularita a rozdílné politické postoje však císaře přiměly, aby svého mladšího bratra zbavil politického vlivu. Dne 12. prosince 1797 byl proto jmenován guvernérem a generálním kapitánem království českého s tím, že pole jeho působnosti bude především v oblasti vojenské. Do Prahy dorazil 23. prosince a byl zde přijat se všemi poctami a oslavován jako „zachránce vlasti“. Aniž by zaháel, zahájil okamžitá jednání o reorganizaci armády. Ačkoli si byl na základě zkušeností z takřka desetiletých bojů dobře vědom nedostatků v taktice i strategii rakouské armády, odmítal dalekosáhlé změny navrhané radou dvorní vojenské komise Josefem von Alvinczým. Uvědomoval si, že mír je pouze dočasnou záležitostí a brzy bude nutné počítat s novým válečným střetnutím. Krátké mírové periody se proto snažil využít nejen ke zvýšení početního stavu vojska a jeho znovuvyzbrojení, ale především k posílení morálky důstojnického sboru. Bezvýhradně pak podporoval ofenzivní strategii, což se v dalších bojích ukázalo jako jednoznačně správné.

Již koncem roku 1798 se začaly naplňovat Karlovy předpovědi týkající se nového vojenského střetnutí s Francií. Rozhodnutím císaře byl proto opětovně uveden do funkce vrchního velitele armády v Německu. Po vítězstvích v bitvách u Ostrachu a Stockachu a znovudobytí Mannheimu roku 1799 však došlo k vážným neshodám mezi velením císařských vojsk a ruských sborů maršála Suvorova a generála Korsakova. To donutilo arcivévodu Karla k rezignaci a odchodu z bojiště znovu do Čech, kde se ujal funkce generálního guvernéra. Když se ale politická situace v Evropě na podzim roku 1800 znovu vyostřila byl císařem pověřen vytvořením dobrovolnické česko-moravsko-slezské legie, která měla nést Karlovo jméno (*Karls Böhmisch- Mährisch- und Schlesische Legion*), a jež měla nahradit regulérní vojsko a uvolnit ho k bojům na evropských válečných polích.

I přes tuto snahu však císařská armáda utrpěla drtivou porážku v bitvě u Hohenlindenu, což císaře přimělo povýšit Karla na polního maršála a jmenovat ho předsedou dvorní válečné rady a současně postavit do čela ministerstva války a námořnictva. Díky kumulaci funkcí mohl v letech 1800–1805

Arcivévoda Karel (1771–1847), vojevůdce a přední reprezentant vojenských sil habsburské monarchie na přelomu 18. a 19. století, olejomalba, r. 1800

přistoupit k rozsáhlé reformě armády. Tyto jeho snahy však přerušilo vytvoření nové rakousko-rusko-anglické koalice a zahájení dalších bojů s Francií. Díky starým neshodám byl Karel ze svých funkcí odvolán a odvelen na italské bojiště, kde se jako velitel císařské rakouské armády utkal v krvavých a těžkých bojích ve dnech 29. až 31. října 1805 v bitvě u Caldiera s francouzským maršálem André Massénou.

Ve stejné době ovšem došlo k těžké porážce hlavních rakouských sil vedených generálem Karlem von Mackem v bitvě u Ulmu. Po následné porážce spojených rakousko-ruských sborů v bitvě u Slavkova a uzavření míru v Bratislavě, byl Karel povýšen do hodnosti generalissima a byla mu svěřena funkce ministra války s neomezenými pravomocemi. Díky tomu přikročil k celkové reorganizaci armády, vytvořil zálohy a vybudoval zeměbranu. Založil také válečný archiv, válečnou knihovnu, zřídil ekvitační ústav a odstranil prodej důstojnických hodností.

Další válku vedl Karel v roce 1809, kdy vyrazil v čele rakouské armády do Bavorska a dosáhl

Synové arcivévody Karla, uprostřed nejstarší Albrecht (1817–1895), r. 1835

*Karlova huť v Lískovci
(pozdější Válcovny plechu
Frýdek-Místek),
litografie, před r. 1848,
archiv Davida Pindura*

Řezna. Po porážce v bitvě u Eckmühlu však byl nucen Bavorsko opustit a stáhnout se do Vídně a prostoru Moravského pole. Zde se mu pak podařilo dosáhnout svého největšího vítězství, když ve dnech 21. a 22. května 1809 porazil v bitvě u Aspern a u Esslingu samotného císaře Napoleona, který dosud nezakusil hořkost porážky. Arcivévoda Karel v této bitvě prokázal nesmírnou osobní statečnost, když se s praporem pěšího Zachova pluku v ruce postavil do čela 16. praporů granátníků a vedl je do útoku proti postupujícím Francouzům podporovaným silnou dělostřeleckou palbou. Plodů vítězství však nebylo využito. Napoleon mohl doplnit ztráty a porazil pak Karla 5. a 6. následujícího měsíce v bitvě u Wagramu. Karel byl pak nucen ustoupit ke Znojmu a uzavřít příměří.

Poté se pro neshody s císařským dvorem uchýlil na strýcovo těšínské panství a svůj čas trávil střídavě v Těšíně a ve Vídni. Válečných operací v letech 1813 a 1814 se již neúčastnil, ovšem 11. března roku 1810 zastupoval francouzského císaře Napoleona ve Vídni při svatebním obřadu arcivévodkyně Marie Luisy v augustiniánském kostele. Spíše formální ráz mělo také jeho jmenování guvernérem v Mohuči v roce 1815. Téhož roku se oženil s princeznou Henriettou z Nassau-Weilburgu, s níž měl syny Albrechta, Karla Ferdinanda, Fridricha a Viléma a dcery Marii Terezii a Marii Karolínu. Po manželčině smrti v roce 1829 znovu soustředil pozornost na studium vojenství, když napsal své první větší práce o strategii a vyšším válečném umění a založil Österreichische Militärische Zeitschrift.³

Závětí adoptivních rodičů na něj roku 1822 přešla rozsáhlá pozemková držba v Uhrách, v Čechách, v Rakouském Slezsku a v Haliči a další movitý a nemovitý majetek v monarchii, díky čemuž se stal jedním z nejbohatších, neli

nejbohatším, příslušníkem svého rodu. Mezi Karlovými panstvími pak bez všech pochybností hrála prim *Těšínská knížecí komora*, nejrozsáhlejší panství Rakouského Slezska. Karel se jako vynikající hospodář vedle podnikání zemědělského soustředil zejména na rozvoj železářství, které mělo na slezsko-haličsko-uherském pomezí dlouhou tradici.

K prvním pokusům modernizovat rychle zastarávající lesní železářny ležící na zdejších tocích, z nichž nejvýznamnější byly železářny v Ustroni vybudované Jakobem Lutzem v letech 1772–1774 a vysoká pec a hamry v Bašce z roku 1806, došlo v průběhu 30. a 40. let. Tehdy byly zažehnuty dvě zkouňovací výhně v Lískovci pojmenované na počest svého zakladatele Karlova huť, vystavěna vysoká pec v Třinci a od hraběte Wielopolského zakoupeno haličské panství Živěc (p. Żywiec) s hamry Obszaru a dvěma rozestavěnými vysokými pecemi ve Wiegierské Górci. Jen v letech 1833–1839 bylo proinvestováno 662 000 zlatých, což bylo o takřka 100 000 více, než činily výnosy všech komorních průmyslových podniků v daném období. V roce 1845 byla uvedena do provozu emailová huť v Třinci a ve stejné době byly zprovozněny také pudlovací pec a válcovna v Ustroni. Na konci 40. let obhospodařovalo centrální komorní ředitelství v Těšíně šest železářských podniků roztroušených po celém karpatském podhůří slezsko-haličské domény. Nedostatkovou železnou rudu dodávaly vlastní beskydské doly, přičemž při prospekci nových nalezišť se komora dostávala do častých sporů s dalšími zájemci o hutní výrobu, např. Janem Josefem hrabětem Larisch-Mönnichem, Salomonem Mayerem svobodným pánem Rothschildem či Ernstem svobodným pánem Bludowským.

K zásadním změnám ve výrobě železa pak začalo docházet od roku 1839, kdy se centrálním

ředitelem arcivévodských slezských a haličských železáren stal vynikající hutní odborník Ludwig Hohenegger. Jelikož celý komorní průmyslový komplex, včetně nedávno modernizovaných závodů, nebyl dosud koncentrován a pracoval na bázi spalování dřeva a dřevěného uhlí, musel Hohenegger s podporou ředitele komorních statků Josefa von Kalchberga vyčlenit další kapitál a přistoupit znovu k inovaci výroby. Ačkoli se od vytápění dřevem a dřevěným uhlím nemohlo upustit okamžitě, byl přechod na tavbu kamenným uhlím, resp. kamenouhelným koksem, jak pro samotnou hutní a železářskou výrobu, tak pro pohon rychle rostoucího počtu parních strojů zcela nezbytný.

Jelikož geologický průzkum prokázal, že na komorních panstvích se černé uhlí nevyskytuje, zaměřili arcivévodští prospektoři na počátku 40. let do ostravsko-karvinského revíru, kde na hranici vsí Orlová a Lazy nechali vyhloubit několik pokusných vrtů a plytkých šachet, na jejichž základě bylo komorní správě propůjčeno několik důlních měř, které tvořily důlní enklávu nazvanou Maria-Zeche. Ta však byla vklíněna mezi důlní pole Rothschildů a karvinská a petřvaldská naleziště Jindřicha Larisch-Mönnicha, což neskýtalo potřebnou perspektivu k jejímu dalšímu rozšiřování, a byla v následujících letech postoupena Rothschildům. Na minerální palivo z vlastních dolů tak musely komorní hutě a železářny čekat až do druhé poloviny 50. let.

Arcivévoda Karel nebyl jen skvělým vojevůdcem a dobrým hospodářem. Byl rovněž silně věřícím katolíkem, což dokládají mj. jeho teologické spisy z pozdějšího období života. Díky svým postojům mohl hrát úlohu prostředníka mezi císařským dvorem a karbonáři a přímluvce politických vězňů. Jako milovník umění nechal v blízkosti Badenu postavit zámek Weilburg a zvelebil městský palác ve Vídni se sbírkou umění Albertina. Arcivévoda Karel zemřel 30. dubna 1847 ve Vídni, kde byl také pohřben v kapucínské kryptě.

V roce 1860, tj. třináct let po Karlově smrti, byla ve Vídni na Hradním náměstí odhalena jeho jezdecká socha, která patří svým provedením k nejkrásnějším jezdeckým pomníkům světa. Vyšel ze sochařské dílny významného rakouského umělce Antona Fernkorna a zobrazuje na dvou zadních nohou vzepjatého koně s jezdcem. Karel drží v pravici prapor, přičemž scéna je odvozena z bitvy u Aspern, kde se Karel postavil s praporem v ruce před svoje vojáky a vedl je osobně do útoku.

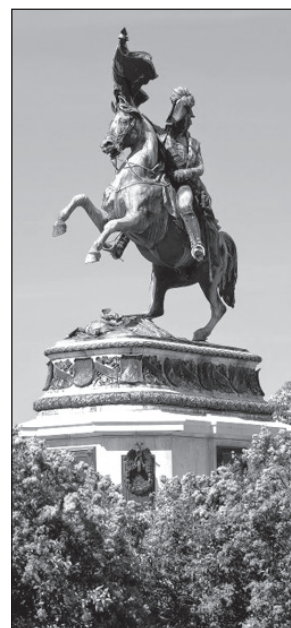
Univerzálním dědicem a nástupcem arcivévody Karla se stal jeho nejstarší syn Albrecht. Albrecht Fridrich Rudolf se narodil ve Vídni 3. srpna 1817. Po vzoru otce byl od mládí systematicky vychováván ve vojenském duchu a pověřován vojenskými funkcemi, aby císařskému rodu zajistil nejen symbolické, ale i skutečné vrchní

velení. Prošel řadou vojenských hodností. Už ve 13 letech se stal majitelem 44. pěšího pluku a poté, co mu otec zprostředkoval praktické i teoretické vzdělání, nastoupil v roce 1837 vojenskou dráhu. Byl přidělen jako druhý plukovník k 13. pěšímu pluku barona Wimpfena, který po dvou letech opustil a nastoupil u 4. kyrysnického pluku barona Mengena. Roku 1840 v hodnosti generálmajora převzal velení brigády ve Štýrském Hradci a roku 1843 již jako polní podmaršálek ad latus odešel k moravsko-slezskému vrchnímu velitelství. V roce 1845 byl jmenován velícím generálem pro Dolní a Horní Rakousy a Salcbursko.

Když však císařský dvůr roku 1848 neakceptoval jeho návrhy na vojenské řešení revolučních událostí v monarchii, požádal již 14. března o zproštění velení. Bojoval pak pod polním maršálkem Václavem hrabětem Radetzky v Itálii, kde se ujal velení 2. armádního sboru. Roku 1849 se vyznamenal v bitvě u Novary, za což byl vyznamenán rytířským křížem vojenského řádu Marie Terezie a krátce nato se za stejný čin stal na návrh řadové kapituly komandérem téhož řádu.

Po skončení válečných operací v Itálii převzal velení 3. armádního sboru v Čechách a záhy se stal podobně jako jeho otec guvernérem mohužské pevnosti. V roce 1850 dosáhl hodnosti generála kavalérie a bylo mu dočasně svěřeno vojenské velení v Čechách, které následujícího roku převzal definitivně. V Praze však nesetřval dlouho. Ještě v roce 1851 se stal velitelem III. armády a byl jmenován vojenským i civilním guvernérem v Uhrách. Během krize v Černé Hoře v roce 1853 se stal vrchním velitelem rakouského pozorovacího sboru. Závažným posláním byl pověřen v roce 1859, kdy se jako člen rakouské diplomatické mise v Berlíně měl pokusit získat Prusko na stranu Rakouska ve válce proti Francii a jejímu sardinsko-piemontskému spojenci. Mise však nebyla úspěšná, což v arcivévodovi Albrechtovi podnítilo vůči Prusku značné antipatie, které v dalších letech stále rostly.

V roce 1860 podal žádost o zproštění funkce guvernéra v Uhrách a ujal se velení 3. armádního sboru v severní Itálii, kde setřval další tři roky. Roku 1863 byl povýšen do hodnosti polního maršálka a v následujícím roce pověřen předsednictvím v komisi pro otázky změn v organizaci armády. Když v roce 1866 vypukla válka s Pruskem a jeho italským spojencem, převzal velení rakouských armád v severní Itálii a rozhodujícím způsobem porazil italskou armádu v bitvě u Custozy, za což byl císařem Františkem Josefem vyznamenán velkokřížem vojenského řádu Marie Terezie a jmenován vrchním velitelem armády. Poté, co se roku 1869 stal generálním inspektorem vojsk, byl na vrcholu své vojenské kariéry.

Jezdecký pomník arcivévody Karla na Hradním náměstí ve Vídni z r. 1860

Arcivévoda Albrecht (1817–1895), držitel rozsáhlých statků na Těšínsku, Peter, Anton: Das Herzogthum Schlesien. Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild 9. Wien 1884

*Albrechtova huť v Třinci,
r. 1872, Archiwum
Państwowe w Katowicach,
Oddział w Cieszyńie*

Ani tyto vojenské úspěchy však nemohly zmírnit tragičnost Albrechtova osobního života. V útlém věku mu zemřel jediný syn a v roce 1864 po dvacetiletém manželství zesnula jeho žena Hildegarda Bavorská. Snad nejmutnější byl osud mladší dcery Matyldy, která v roce 1867 v 18 letech uhořela na rodinném sídle v Hertzendorfu, když se pokoušela ukrýt za zády zapálenou cigaretu a vzplály na ní tylové šaty.

Po těchto nešťastných událostech se arcivévoda Albrecht, jemuž zůstala již jen starší dcera Marie Terezie, ještě více upnul k armádě. Konal inspekční cesty, předsedal vojenským komisím, přičemž ve většině vojenských záležitostí zastával konzervativní postoje. V zahraniční politice vždy usiloval o spojenectví s Ruskem, vůči Německé říši choval i v době existence Dvoj- a Trojspolku zášť a u vídeňského dvora byl považován za hlavu protiněmecké strany. V tomto směru se snažil působit také na korunního prince Rudolfa. Záhy však začalo docházet mezi liberálně smýšlejícím Rudolfem a konzervativním Albrechtem k rozporům, které se až do předčasné následovníkovy smrti nepodařilo překonat.

Jelikož arcivévoda Albrecht svůj život zcela oddal armádě, do správy svých panství příliš nezasahoval. Přesto jeho majetek dostál od dob, kdy jej převzal, značného rozšíření, což se projevilo zejména v rozvoji arcivévodských průmyslových a důlních závodů ve Slezsku a Haliči. Ustroňské železářny byly od poloviny 40. let rozšířeny o nářadovnu, hřebíkárnu, výrobu parních kotlů, šroubárnu, nýtárnu a mostárnu. Na počátku 50. let byla zahájena již dříve avizovaná modernizace Karlovy huti v Lískovci, která byla po pěti letech ukončena zprovozněním pudlovy a válcovny. Přestavba sice pohltila částku takřka 350 000 zlatých, což byly celé 3/4 všech investičních nákladů do báňského a hutního podnikání v daném období, zato se však Těšínské knížecí komoře podařilo v relativně krátkém čase vybudovat skutečně konkurenceschopný podnik, jehož provoz byl již

ve valné míře uzpůsoben ke spalování kamenného uhlí a koksu.

Vzhledem k tomu, že komora, přes dřívější snahy, nedisponovala vlastními kamenouhelnými doly, zahájili její experti roku 1858 rozsáhlou prospekci v ostravsko-karvinském revíru a Pobeskydí, zaměřenou na propůjčení uhelných a železnorudných měr, z nichž nejdůležitější se měly v budoucnu ukázat propůjčky v Petřvaldě, na nichž byla v letech 1872–1879 vyhloubena jáma Albrecht.

Prvním komorním dolem se ale již v roce 1862 stala jáma Gabriela v Karvině, získaná od Františka Handwerka. Tímto aktem lze také datovat vznik *Steinkohlenbergbau Sr. kais. Hoheit des Erzherzogs Albrecht*, které vedle jamy Gabriela a Albrecht začaly roku 1883 hloubit další jámy Hohenegger v Karvině. V 50. letech došlo k propachtování železnorudných dolů ve Slovenském Rudohoří a na Spiši. V polovině 90. let již komorní kamenouhelné doly na Karvinsku zaměstnávaly asi 3 500 a v hornouherské železnorudné doly asi 1 000 horníků. Nemálo se investovalo do rozvoje hutí. Roku 1874 byla v Karlově huti zažehnuta bessemerovací pec a o rok později došlo za účelem úspory přepravních nákladů k centralizaci výroby. V Karlově huti zůstala bessemerovací pec, která byla později vystřídána martinskou, a válcovna kolejí. Do Třince pak byla z Ustroně přeložena válcovna, přičemž celý provoz byl dále modernizován. Od roku 1844 do poloviny 90. let vzrostl počet dělníků v arcivévodských železárnách z 350 na více jak 5 000.

Vedle horních a hutních závodů provozovala Těšínská knížecí komora také řadu potravinářských podniků, jejichž chod úzce souvisel se zemědělskou prvovýrobou. Jednalo se o centrální mlékárnu v Těšíně a parostrojní pivovar v těšínském zámku založený v roce 1846, jenž se v polovině 90. let řadil svou produkcí na druhé místo mezi pivovary Rakouského Slezska, továrnu na olej a rafinérii lihu v Mostech u Jablunkova založené roku 1870, likérku v Těšíně z roku 1873 a cukrovar v Chybí u Bílska vybudovaný v letech 1883–1885.

K tak rychlému rozvoji komorního podnikání mohlo docházet mj. také proto, že arcivévoda Albrecht, jak prohlásil na jedné ze svých návštěv Těšína, se zajímal „spíše než o 5 % úroky ze svých statků o to, aby Slezané měli práci a chléb“, přičemž ponechával svým manažerům volné ruce k dalším investicím.

Jelikož arcivévoda Albrecht neměl mužského potomka, adoptoval syny svého předčasně zemřelého bratra Karla Ferdinanda, Fridricha, Karla Štěpána a Evžena a udělal z nich vysoké vojenské hodnostáře. Jako nejbohatší habsburský arcivévoda vlastnil rozsáhlý movitý i nemovitý majetek včetně umělecké sbírky Albertina, ale jak se uvádí,

na rozdíl od otce mu chyběly umělecké sklony. Na konci svého života byl arcivévoda Albrecht již téměř slepý. Zemřel 18. února 1895 v rakouském Arku a byl pochován po boku svých předků v kapucínské kryptě ve Vídni. Svým univerzálním dědicem učinil nejstaršího ze svých adoptivních synů – arcivévodu Fridricha.

Fridrich Maria Albrecht se narodil 4. června 1856 v Židlochovicích nedaleko Brna jako nejstarší syn arcivévody Karla Ferdinanda a arcivévodkyně Alžběty. Od mládí byl podobně jako jeho otec a strýc připravován pro vojenskou dráhu a současně pro správu obrovského strýcova dědictví. V mládí se mu dostalo vzdělání v hornictví, hutnictví, potravinářství a zemědělství a vyučil se truhlářem. Vojenskou kariéru zahájil již v 15 letech, kdy se stal poručíkem tyrolského pluku císařských myslivců. Od roku 1874 pak pod patronací svého strýce Albrechta rychle postupoval na žebříčku vojenských hodností a záhy byl jmenován velícím generálem 5. sboru v Bratislavě.

Do Bratislavy si arcivévoda Friedrich přivedl roku 1878 novomanželku kněžnu Izabelu z Croy-Dülmen, která mu během následujících 15 let porodila osm dcer. Na tomto místě nelze nezmínit jednu poněkud pikantní příhodu ze života Fridrichovy rodiny. Jelikož společenské postavení a prestiž rodiny vyžadovaly, aby se dcery provdaly za vysoce urozené a movité ženichy, což nebylo za daných podmínek vůbec jednoduché, vzbuzovaly u obou rodičů velkou nadějí časté návštěvy následníka trůnu arcivévody Františka Ferdinanda d'Este v Bratislavě. Když se však jednoho dne zeptala arcivévodkyně Izabela své nejstarší dcery Marie Kristýny, zda se již František Ferdinand vyjádřil, dostalo se jí lakonické odpovědi, že následník trůnu zde nejedzí za ní, nýbrž za její dvorní dámou hraběnkou Žofí Chotkovou. Arcivévodkyně ovšem tuto informaci odbyla mávnutím ruky. Když si však František Ferdinand zapomněl na tenisovém kurtu hodinky, na jejichž zlatém přívěsku byl medailónek s vyobrazením hraběnky Žofie, spatřila pravda světlo světa. Žofie Chotková sice byla z Bratislavy ihned vypovězena, ale následníkově rozhodnutí oženit se s méně urozenou nevěstou to už nezvrátilo. Tato příhoda se nepříjemně odrazila také ve vztahu mezi arcivévodou Friedrichem a Františkem Ferdinandem. Jelikož byli oba vysokými vojenskými hodnostáři, nebyla jejich spolupráce jednoduchá, což došlo tak daleko, že arcivévoda Fridrich dokonce na počátku roku 1914 rezignoval na všechny své vojenské funkce. Ale nepředbíhejme.

Po smrti strýce Albrechta v roce 1895 převzal Fridrich rozsáhlé dědictví. O deset let později byl jmenován generálním vojenským inspektorem a přestěhoval se z Bratislavy do Vídně, kde se usídlil v paláci na Augustiniánské baště. V roce 1907

se stal vrchním velitelem c. k. zeměbrany a začal se stále větší měrou věnovat správě a rozmnožování svého jmění. Ke zděděné Knížecí těšínské komoře, pod jejíž správou spadaly svobodné statky Živec (p. Żywiec) v Haliči a Frýdek v Rakouském Slezsku, panství Mosonmagyaróvár a Bellye (dnes Bilje, Chorvatsko) v Uhrách a Židlochovice na Moravě, připojil panství Véghles a Topolovac v Uhrách (dnes Vígláš, Slovensko a Topolovac, Chorvatsko) a Klachau-Wörschach v Rakousku.

Ihned poté, co se ujal správy rozsáhlého majetku, přistoupil k racionalizaci podnikání. Zostřil dohled nad managementem svých průmyslových a zemědělských závodů, přikročil k omezování administrativy, redukoval sociální výdaje atd. V souvislosti s těmito opatřeními je osobnost arcivévody Fridricha hodnocena až do dnešních dob značně protichůdně. Na jedné straně je Fridrich především pod vlivem dobových autorů, jakými byl např. Petr Bezruč, hodnocen jako uzurpátor sociálních a národnostních snah slezského lidu (markýz Gero). Na straně druhé pak máme co dočinení s mužem, který si dobře uvědomoval nutnost modernizace svých průmyslových podniků, o čemž svědčí nejen řada ocenění a čestných doktorátů na předních evropských univerzitách, ale také způsob, jakým provedl zakcionování svých důlních a hutních závodů ve Slezsku.

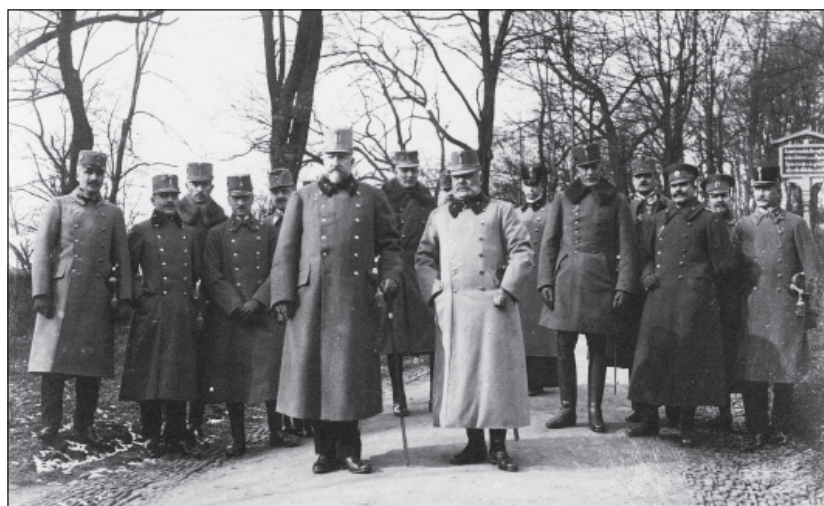
Jak již bylo uvedeno, před počátkem první světové války složil arcivévoda Fridrich své armádní funkce. Po sarajevském atentátu a vypuknutí první světové války však císař František Josef bez ohledu na mínění vysokých důstojníků povýšil arcivévodu Fridricha na polního maršála a jmenoval ho vrchním velitelem rakousko-uherské armády. Očekávalo se totiž, že Fridrich, jehož vojenské kvality nebyly hodnoceny právě vysoko, nebude klást žádné překážky náčelníkovi generálního štábu svobodnému pánu Konrádu von Hötendorfovi, který měl vojenské operace fakticky řídit.

To se ovšem beze zbytku nesplnilo. Fridrich sice do vojenských operací příliš nezasahoval

Izabela z Croy-Dülmen (1856–1931), od r. 1878 manželka arcivévody Fridricha, r. 1906–1908

Arcivévoda Fridrich (Bedřich, 1856–1936), nejvyšší polní maršál a vrchní velitel rakousko-uherské armády za první světové války (uprostřed vpravo), doprovází bulharského cara Ferdinanda I. (1861–1948) na Hradním vrchu v Těšíně, 11. února 1916, Muzeum Těšínska

a věnoval se spíše společenským záležitostem, když na svém těšínském velitelství pořádal pověstná setkání vysokých důstojníků. Stále více však začal podléhat německému vlivu, což vedlo k tomu, že faktické velení nad rakousko-uherskými sbory na východní frontě přešlo na německého polního maršála Paula von Hindenburga a náčelníka jeho štábu generála Ericha Ludendorffa. To bylo trnem v oku nejen Konrádu von Hötendorfovi, ale také novému císaři Karlovi I., který se roku 1916 rozhodl převzít vrchní velení armády a z arcivévody Fridricha učinil svého zástupce. Ale již v únoru 1917 ho definitivně odvolal.

Arcivévoda Fridrich se poté uchýlil do soukromí a po rozpadu habsburské monarchie se věnoval správě svého dříve rozsáhlého panství a numizmatice. Po ztrátě rakouských, moravských, slezských a haličských statků se odstěhoval do Maďarska na svůj statek Mosonmagyaróvár. Vedl dlouhodobý spor s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců o své oblíbené lovecké revíry v Bilje, ležící dnes na okraji přírodní rezervace Kopački Rit, a usiloval o dosazení jediného syna Albrechta na uherský trůn.⁴ Když však Albrecht projevil přání oženit se s rozvedenou Irenou Lebachovou, přestal jej nadále podporovat. Zemřel 30. prosince 1936 v Mosonmagyaróváru, aniž by se dožil nového vzestupu svého rodu.

Životní osudy posledního, tedy alespoň titulárně, vévody těšínského Albrechta se ubíraly poté, co se rozešel se svou rodinou, křivolakými cestami.⁵ Dne 16. srpna 1930 se přes odpor rodiny v anglickém Brightonu oženil s Irene Dorou Lebachovou.⁶ Z hlediska rodové prestiže morganatickou nepřijatelnost sňatku ještě násobila skutečnost, že nová kněžna měla již z prvního rozvedeného manželství s diplomatem dr. Ludvíkem Rudolfem Rudnayem de Rudnó et Divék-Ujfalu dvanáctiletého syna Bélu. Albrecht tehdy prostřednictvím maďarského

tisku deklaroval, že se vzdává všech nároků na uherský trůn a že jeho jedinou ambicí je „... založit malý maďarský ráj v Brazílii“.⁷ Ale i přes překážky, které musel arcivévodský pár překonat, trvalo manželství pouhých sedm let a bylo v roce 1937 v Budapešti rozvedeno.

Albrecht ovšem dlouho sám nezůstal. Již 7. května 1938 se v Budapešti podruhé oženil s 19letou uherskou šlechticnou, která jako své civilní povolání uváděla učitelství, Julianou Katalin Bocskay de Felső-Bánya.⁸ Patrně s ohledem na ženichův původ a skutečnost, že první manželství nebylo obdařeno dětmi, se mohl o dva dny později uskutečnit na Panonském vrchu (Pannonhalma) nedaleko Győru v bazilice benediktinského arciepiškopství sv. Martina církevní sňatek. Ale ani toto manželství nebylo dlouhé a zřejmě ani příliš šťastné. Přestože se manželskému páru v rozmezí let 1940–1942 narodily dcery Charlotte Isabella a Ildiko Katalin, přinesly maďarské noviny dokonce již v roce 1940 zprávu, že se Katherine, jak se mladé arcivévodkyni říkalo, pokusila svého muže zastřelit. Zda byly tyto informace pravdivé či nikoli, lze dnes již jen stěží potvrdit či vyvrátit. Jisté zdůvodnění tohoto činu by zde ale přece jen bylo. Bylo veřejným tajemstvím, že se Albrecht hrabě „von Friedeck“, jak se nechal arcivévoda oslovovat, vystupoval-li inkognito, začal stále více ve společnosti objevovat po boku krásné zpěvačky, pianistky a tanečnice Georginy Lidie Strausz-Dornerové.⁹ Pro tento příběh není ani tak podstatné to, že Georgina byla dcerou Bély a Mitzi Dornerových, ale fakt, že po otcově smrti se matka znovu provdala za židovského velkoobchodníka s obilím Zoltána Strausze.

Tato skutečnost je poměrně zajímavá, vezmeme-li v úvahu, že Albrecht byl znám svými extrémně pravicovými názory, finančně podporoval Stranu šípových křížů a Hnutí pro ochranu rasy. Jeho propojení s maďarskou ultrapravicí bylo tak silné, že když vláda Miklóse Kállayho nařídila pod mezinárodním tlakem vyšetřování masakru srbských a židovských civilistů u města Novi Sad ve Vojvodině, která připadla po porážce Jugoslávie Maďarsku, pomáhal obžalovaným důstojníkům k útěku ze země.¹⁰ Přibližně ve stejné době maďarská vláda uznala Albrechtovy nároky na rodové majetky v Bilje, které v té době podobně jako celá jugoslávská Baranja znovu připadly Maďarsku. Jak po válce vyplynulo z tajných materiálů německých špiónážních služeb, byl Albrecht dobrovolným spolupracovníkem Hlavního úřadu říšské bezpečnosti. V souvislosti s výše uvedenými skutečnostmi byl po válce novou maďarskou prosovětsky orientovanou vládou obžalován z válečných zločinů a byl na něj vydán zatykač.

Vzhledem k tomu, že se nemohl opírat o výraznější pomoc ze strany rodiny, jejíž členové

Arcivévoda Fridrich (sedící) ve své pracovně v sídle generálního štábu rakousko-uherské armády za první světové války, Těšín, r. 1916, Muzeum Těšínska

zastávali během války ostré protinacistické postoje, uprchnul již na sklonku války i se svou milenkou do Dominikánské republiky, poté žil střídavě v Paraguaji a Argentině, kde se později natrvalo usídlil. Byl majitelem dominikánského a paraguajského pasu vystaveného na jméno hrabě Sirina, ovšem jeho pravá identita byla maďarské komunitě v Buenos Aires známá. V roce 1951 se v mexickém městě Morales rozvedl se svou druhou ženou Katherine, v paraguajském Asunsioni se oženil se svou dlouholetou přítelkyní Georginou Lidí Strausz-Dornerovou a ještě téhož roku se jim tam narodil syn Rudolf Stephan. Ale ani tentokrát se arcivévoda manželskému životu netěšil dlouho. Zemřel 23. července 1955 v Buenos Aires při neúspěšné operaci odstranění vředu.

Vzhledem k rodové nerovnosti Albrechtových sňatků zájem genealogů o jeho potomky citelně poklesl, ale i přesto můžeme nezřetelné stopy rodové linie posledního vévody těšínského sledovat až do dnešních dnů. Starší z jeho dcer z druhého manželství Charlotte Isabella se roku

1967 ve švýcarském La Tour de Peilz na břehu Ženevského jezera provdala za rodáka ze Štýrského Hradce Ferdinanda Josefa Wutholena, s nimž má dcery Isabelle-Christinu, Alexandru-Beatrici, Marii-Valerii a syna Mishu-Philippa.¹¹ Rodina žila v malém rekreačním středisku Sorengo v podhůří Alp na švýcarsko-italském pomezí a v Ženevě. Mladší z dcer Ildiko Katalin se odstěhovala do Spojených států amerických, kde v San Francisku 26. února 1963 pojala za muže Josepha Salvadora Calleju. Do roku 1978, kdy bylo manželství rozvedeno, se jim narodily dcery Julia a Teresa a synové Michael a Paul. Druhé manželství s právníkem Terrym Douglasem Fortierem uzavřela v kalifornském Fresnu 2. února 1982, kde se jim hned následujícího roku narodil syn Peter Augustin.¹² Albrechtův syn a pokračovatel rodové větve těšínských Habsburků Rudolf Štěpán žije s největší pravděpodobností ve Spojených státech amerických, ale bližší informace o něm, popř. o jeho rodině nejsou bohužel známy.

A Short Story about the Fate of the Last Těšín Habsburgs

Since 1653, the history of the Těšín Principality has been inseparably connected with the Habsburg-Lorraine royal family. The text deals with the members of this family, who in the last decades of the Habsburg monarchy held the chamber state, as well as extensive estates in Hungary (Holič, Šaštín) and Galicia (Zywiec). These archdukes followed not only their own careers (especially military), but as very successful economic organizers and managers, they had made a significant contribution to the economic prosperity of the region of Těšín, especially the heavy industry business (Třinec, Ustroň). They include Charles Louis (1771-1847), his son, Albrecht (1817-1895) and his nephew and adoptive son Frederick (1856-1936). The last, though, only a titular Těšín Duke, was the son of Frederick Albrecht (1930-1955).

POZNÁMKY

- 1 Základní informace byly čerpány z publikací: Hamannová, Brigitte: Habsburkové. Životopisná encyklopedie. Praha 1996; Myška, Milan a kol.: Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do roku 1945. Ostrava 2003, s. 146–151 (autor hesla Aleš Zářický); Myška, Milan – Dokoupil, Lumír (ed.): Biografický slovník Slezska a severní Moravy – Nová řada 4. (16.). Ostrava 2003, s. 37–40 (autor hesla Aleš Zářický). Výše uvedené publikace obsahují rozsáhlý seznam literatury a biografii.
- 2 O životních osudech Marie Kristíny a Alberta Sasko-Těšínského blíže na stránkách Těšínska Pitronová, Blanka: Marie Christina a Albert Saskotěšínský. Příspěvek k biografii. Těšínsko, 34, 1991, č. 1, s. 17–19.
- 3 Nejen o Karlově osobním životě blíže také Pitronová, Blanka: Dědic Marie Christiny a Alberta Saskotěšínského. Těšínsko, 34, 1991, č. 3, s. 24–27; táž: Arcivévoda Karel, vítěz u Aspernu. Příspěvek k biografii majitele těšínských statků, Těšínsko, 34, 1991, č. 4, s. 8–11.
- 4 Albrecht Franz Josef Karl Friedrich Georg Hubert Maria (* 24. 7. 1897 Weilburg bei Baden, Rakousko, † 23. 7. 1955 Buenos Aires, Argentina) se stejně jako jeho otec honosil titulem vévody těšínského. Po první světové válce během složitého zápasu o uherský trůn ho regent Maďarského království, Miklós Horthy de Nagybánya, ústně uznal následníkem uherského trůnu – odtud také titul „princ uherský“.
- 5 Informace týkající se života Albrechta Habsburského byly převzaty z internetového serveru An Online Gotha, jehož autorem je Paul Theroff [www.dokument] http://pages.prodigy.net/ptheroff/gotha/gotha.htm (stav k 17. 3. 2009). Vzhledem k Albrechtovým komplikovaným osudům předkládá autor na genealogickou příručku poměrně obsáhlé pojednání doplněné o citace z korespondence s předními genealogy Daniellem Willisem (známý také jako Daniel Brewer-Ward), mj. autorem knihy The House of Habsburg: A Genealogy of the Descendants of Empress Maria Theresia (Baltimore 1997) a Alexandrem Nikoliciem, autorem korektur a rozšíření k těšínským Habsburkům pro publikaci Aloise Jahnha Das Haus Habsburg (Wien 2001) [www.dokument] http://members.telering.at/alois.jahn/errata.html (stav k 17. 3. 2009). Na základě výše uvedených skutečností lze údaje považovat za důvěryhodné.
- 6 Irene Dora Lebachová (* 22. 12. 1897 Subotica, Srbsko, † 1. 12. 1985 Wien) byla dcerou Johanna Lebacha a Army roz. Skultěty.
- 7 Tuto informaci převzatou z maďarského tisku otiskl 1. září 1930 americký magazín Time. [www.dokument] http://www.time.com/time/ (stav k 17. 3. 2009).
- 8 Katalin Bocskay de Felső-Bánya (* 1. 11. 1909 Szelevény, Maďarsko, † 1. 10. 2000 Sopron, Maďarsko / podle Genealogisches Handbuch der fürstlichen Häuser. Abt. III B, Limburg an der Lahn 1991, s. 574, 581, † 30. 11. 1990) byla dcerou Bély Bocskaye de Felső-Bánya a Ester, roz. Farkasové.
- 9 Georgina Lidie Strausz-Dornerová (* 1. 11. 1914 Nagy-Várad, Maďarsko, † 1998 USA).
- 10 V lednu 1942 bylo na přímý rozkaz několika maďarských důstojníků v rámci boje proti partyzánům v regionu Bačka ve Vojvodině zavražděno na 5 000 srbských a židovských civilistů a jejich těla naházena do Dunaje a Tisy. Když maďarská vláda nařídila vyšetřování tohoto zločinu, uprchli tito důstojníci do Německa a do Maďarska se vrátili až s německou armádou v roce 1944.
- 11 Civilní sňatek Charlotte Isabelly (* 3. 3. 1940 Budapest, Maďarsko) s Ferdinandem Josephem Wutholenem (* 9. 2. 1927 Graz, Rakousko) se konal v La Tour de Peilz 19. 7. 1967, církevní tamtéž o den později. Děti: Isabelle-Christine (* 8. 1. 1968 Sorengo, Švýcarsko) ∞ 22. 12. 2000 Collonge-Bellerive, Švýcarsko, manžel Purva Siddiqi (* 15. 10. 1966 London, Anglie), syn Sandor (* 2002); Alexandra-Beatrice (* 28. 11. 1970 Sorengo); Maria-Valerie (* 12. 6. 1973 Sorengo) a Misha-Philipp (* 4. 5. 1981 Geneva, Švýcarsko).
- 12 Z prvního manželství Ildiko Katalin (* 19. 2. 1942 Budapest, Maďarsko) s Josephem Salvadorem Callejou (* 31. 10. 1939 San Francisco, USA) se narodily děti Julia (* 26. 11. 1963 San Francisco), Michael (* 27. 12. 1964 San Francisco), Paul (* 23. 7. 1966 San Francisco) a Teresa (* 2. 5. 1969 San Francisco), z druhého manželství s Terrym Douglasem Fortierem (* 11. 2. 1939 Alameda, USA, † 12. 1. 2003 Fresno, USA) syn Peter Augustine (* 21. 1. 1983 Fresno).

Augustin Havlásek
(1887–1914), s manželkou
Boženou, roz. Morskou,
r. 1911,
archiv Otakara Kochana

První světová válka, která probíhala v letech 1914–1918, výrazně zasáhla do životních osudů obyvatel celé rakousko-uherské monarchie, obec Petřvald na Těšínsku nevyjímaje. Po vyhlášení mobilizace 26. července 1914 a vydání manifestu „Mým národům“ císařem Františkem Josefem I. nastoupili petřvaldští muži do řad císařskokrálovské armády. Mezi nimi narukoval rovněž mladý petřvaldský občan Augustin Havlásek (* 3. srpna 1887) pocházející ze selské usedlosti č. p. 129. Byl krátce ženatý, 7. července 1911 se oženil s Boženou, rozenou Morskou (* 1892). Měli dceru Boženu (* 1911) a syna Oldřicha (* 1913). Augustin Havlásek pracoval v dole Albrecht v Petřvaldě.

Havlásek byl ihned po nástupu do armády zařazen do jednotky, která byla již v prvních dnech světové války přesunuta do přední linie východní fronty k městu Kalisz. Dne 10. října 1914 napsal Augustin manželce do Petřvaldu dopis, v níž ji žádá o zaslání fotografií, které by mu ve vzpomínkách na domov ulehčily jeho nelehké postavení na frontě. Napsal:

„Milá ženo, srdečně Tě pozdravuji, jakož i své drahé rodiče, bratry, dědečka i babičku, jakož i všechny přátele od mé i tvoje strany. Sděluji Ti, že na začátku války měli jsme tu moc krásné počasí, ale teď už asi 3 týdny pořád prší a zima jest jako před vánocemi bývá u nás.

Zbytečných starostí si o mne nedělej, jsem dosud zdravý a daří se mi dost dobře. Hodinek už neželím, vrátím-li šťastně z vojny domů, koupím si nové na památku, budu mít na ně už ušetřeno. Pošli mi drahá ženuško ještě jednou naši podobiznu i také dětí bych aspoň mohl zase pohledět, bude se mi veseleji bojovat.

Prosím Tě také, bys byla upřímná k rodičům, pomáhala jim v poli a ve stodole a děkuj Bohu, že můžeš a máš kde být s dětmi a nemusíš se dívat jak musí chuděrky sedět někde v poli v díře vykopané a mnohokrát i hlad musejí trpět, jako ve zdejších vesnicích a městech, kde se bojuje. Lidé zdejší nařikají na jejich vlastní vojsko (ruské), že jim všecko co jest k jídlu poberou a nábytek potlučou, kdežto nás mají rádi neb jim nic neberem ani nekažíme. Potřebujeme-li něco to si od nich koupíme či pro náš užitek nebo pro koně. Chléb zde mají (pečou) černý dobrý, ale bez soli, neb zde žádnou nemají a od nás z Rakouska si nic nedovází mimo pro nás.

Tak piš mi jak to tam u vás stojí a co tam nového. Uč Boženku se modlit a mluvit slušně by ji to kdys bylo ke cti, neb jenom slušný člověk získá si srdce přátel. Nezapomeň zavčas sklidit jiřinky a podívej se častěji do Suché jestli se tam něco nestalo. Sděl mi také, či má juž ujec Seifert hospodu, aneb jestli ještě drží obchod a jestli mne nenechal Klimša pozdravit.

Jak jsem Ti už psal, nemám se zde špatně, pojíš dostanu, vyspat se poradím i když Rusové granáty střílejí ačkoliv to dělá rámus jako by vedle udeřilo a díru to do země vyvrve, že by jezdec i s koněm do ní schoval, to mi už na nervy neúčinkuje a trochu té zimy myslím že ještě vydržím a proto Tě ještě jednou napomínám, neměj zbytečných starostí o mně neb Ti to nic nepomůže a zdraví by sis zkažila.

Budeš-li psát, napiš co píše Jan či ještě žije, co dělají doma rodiče a jestli není Alois odveden aneb co kde dělá.

Doufaje na shledanou

Tvůj Augustin¹

Manželka Božena Augustinovi vzápětí po obdržení tohoto dopisu poslala fotografii společnou i fotografii dětí. Čas běžel a rodina Havláskova netrpělivě čekala na zprávy z bojiště a na další dopis. Dne 28. listopadu 1914 přišly namísto očekávaného psaní zpět fotografie, které Božena Havlásková poslala manželovi. Na zadní straně fotografií ji Josef Mruzek, rodák ze sousedního Šenova a příslušník stejné vojenské jednotky stroze sdělil, že Augustin Havlásek „jest myrtvý“.²

Děti Augustina Havlásky:
Oldřich a Božena, r. 1913,
archiv Otakara Kochana

POZNÁMKY

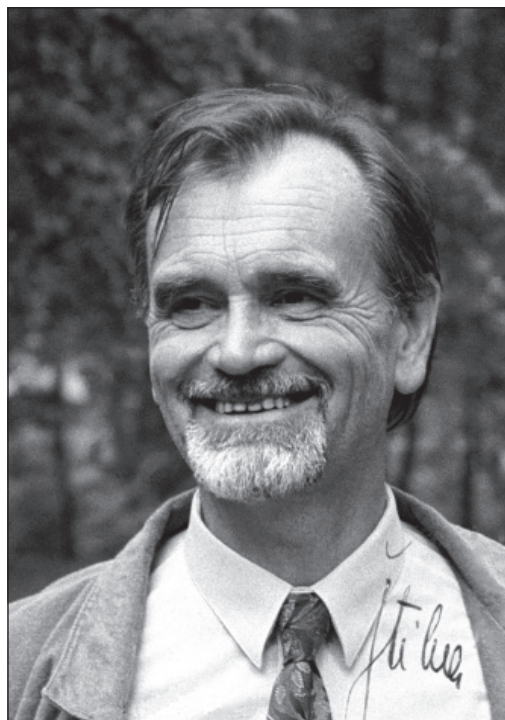
- 1 Originál dopisu je uložen v soukromém archivu autora.
- 2 Augustin Havlásek padl 18. listopadu 1914. V bojištích první světové války padlo či následky válečných zranění zemřelo 163 petřvaldských rodáků

a občanů. Článek je upravenou verzí článku Kochan, Otakar: Vzpomínka na zemřelé. Petřvaldské noviny, 2010, č. 10, s. 7. Srov. týž: Sága Havláskova rodu na usedlosti č. p. 129 v Petřvaldě. Petřvald 2010 – rukopis.

V dubnu letošního roku bychom spolu s dr. Jaroslavem Štikou oslavovali jeho 80. narozeniny. Bohužel taková situace již nenastane, neboť 28. září 2010 prohrál svůj zápas se zákeřnou chorobou. Při posledním rozloučení vzpomínali kolegové a přátelé nejen na profesní úspěchy, ale i na jeho životní postoje, osobní statečnost, umění vyjednávat a řešit i ty sebenáročnější problémy s nadhledem a rozvahou, udržovat přátelské vztahy se všemi okolo sebe. Životopisná data byla již mnohokrát sumarizována, při každém životním jubileu se znovu a znovu opakovaly údaje o rodném Rožnově, brněnském působení i dlouhých letech v čele Valašského muzea v přírodě.¹

Tuto zavedenou tradici bychom mohli opustit a soustředit se na jeho rozsáhlou práci badatelskou, sběratelskou a organizátorskou, ať už na akademickém pracovišti nebo v muzeu v přírodě. Předmětem jeho badatelského zájmu byla od dob studií valašská kolonizace a lidová kultura v zemích karpatského oblouku. Podle vzpomínek mu téma navrhl prof. Macůrek, který byl jedním z jeho vyučujících na brněnské filozofické fakultě. Při svých cestách po polských, slovenských i rumunských salaších zaznamenával ještě v polovině 50. let zcela archaické prvky sezonního pasení ovcí a drobného skotu, setkával se s pamětníky, kteří vzpomínali na dobu, kdy salašnictví bylo významnou součástí rolnického hospodaření i života vesnických společenství. Za 14 let působení v brněnské pobočce Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV publikoval v domácích i zahraničních časopisech řadu studií věnovaných výsledkům své terénní i historické práce na toto téma nejen z rodného moravského Valašska, ale také slezského Těšínska i slovenských Kysuc.²

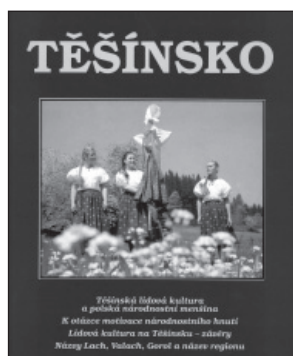
V době svého působení v Brně začal shromažďovat podklady pro druhé velké téma, které bylo na počátku 60. let minulého století ještě velmi živé. Pozornost soustředil na moravské Valašsko, které mu bylo ze všech oblastí nejbližší, a vývoj jeho národopisných hranic byl předmětem mnoha diskusí jak regionálních pracovníků, tak profesionálních historiků, dialektologů a zejména etnografů. Většina do té doby publikovaných statí si všímala podkladů z historických a dialektologických pramenů, Jaroslav Štika se naopak zaměřil na terénní výzkum, kdy mapoval pocity respondentů a jejich vnímání příslušnosti ke kraji nebo místu. Tento nový přístup, založený na zkoumání a zaznamenání názorů samotných obyvatel moravského Valašska a jejich vymezování vůči okolním oblastem vyvolal mimořádnou pozornost odborné

*PhDr. Jaroslav Štika, CSc.
(1931–2010), etnograf,
ředitel Valašského muzea
v přírodě v l. 1972–1999,
Valašské muzeum v přírodě
Rožnov p. R.*

veřejnosti. Téma uzavřel v roce 1973 vydanou publikací *Etnografický region Moravské Valašsko*, kde upozornil na rozdíly v akademickém a laickém vnímání rozdílů a hranic národopisných oblastí včetně tzv. přechodných území a jejich proměny v posledních několika stoletích.³

V roce 1972 začala další etapa odborné práce, která poznamenala jeho život na téměř 40 let. Na počátku roku vystřídal Ing. Jana Rudolfa Bečáka na místě ředitele Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Muzeum v té době již nebylo jen souborem několika dřevěných staveb rozmístěných v městském parku, ale poměrně stabilizovanou institucí s jasným programem dokumentace způsobu života v daném regionu s akcentem na prostředí vesnice a záchranu památek lidového stavitelství, jimž na původním místě hrozilo zničení. Stejně jako J. R. Bečák si jako svůj cíl vytknul naplnění myšlenky sourozenců Jaroňkových – vytvořit „živé muzeum“, nejen depozitář staveb s domácím inventářem. Díky svým bohatým znalostem jak hmotné, tak duchovní kultury a folkloru celého regionu se mu v průběhu let podařilo vybudovat nejen nový areál technických staveb – „Mlýnskou dolinu“, ale také významně rozšířit počet instalovaných usedlostí v areálu vesnického osídlení – „Valašské dědině“. Souběžně s expozičními a dokumentačními úkoly realizovali pracovníci muzea pod jeho vedením rok od roku větší počet programů čerpajících ze znalosti zvyků

V pátém svazku etnografické monografie Těšínsko se J. Štika věnoval specifčnosti lidové kultury na Těšínsku a názvům Lach, Valach, Gorol a názvu regionu

a obyčejů, tradičních řemesel, zemědělských prací.⁴ Obliba muzea díky bohaté nabídce programů rok od roku stoupala, např. v období kolem roku 1990 činila roční návštěvnost 600 000 dětí a dospělých a instituce stála po mnoho let na prvních místech návštěvnické statistiky v celé republice. Muzeum řídil až do dubna 1999, kdy formálně ukončil své působení jako ředitel, ale zůstal odborným pracovníkem s obsáhlým plánem výzkumných a prezentačních úkolů pro další léta.

Polovina 90. let byla obdobím, kdy se významně prohloubily jeho vztahy k Těšínsku. Šťastnou shodou okolností se v rožnovském muzeu nacházely rukopisy dlouho připravované a nikdy nevydané monografie *Těšínsko*, na jejímž obsahu se podílela jak výzkumy, tak dokumentací celá řada pracovníků akademie, muzeí i terénních pracovníků. Bohužel nikdy nedošlo k dokončení velmi časově i odborně náročné práce. Jaroslav Štika spolu s Ivo Stolaříkem a Věrou Tomolovou začali připravovat vydání čtyřdílné monografie a v průběhu několik let dosáhli cíle. Bohužel se nepodařilo studie, zpracované většinou v 60. letech, aktualizovat také proto, že mnozí autoři se vydání nedožili. Přesto bylo vynaložené úsilí jak odborné, tak organizační završeno výborným výsledkem. K původně plánovaným dílům pak přibyl pátý, v němž se vrátil k problematice hranic národopisných oblastí, aby na příkladu regionu tak komplikovaného, jakým Těšínsko bezpochyby je, publikoval výsledky svého dlouhodobého bádání ve studii příznačně nazvané *Názvy Lach, Valach, Gorol a název regionu*.⁵

Po vydání *Těšínska* začal připravovat monografii věnovanou Valachům a moravskému Valašsku, která měla přinést sumarizaci výsledků mnohaleťého studia. I když hlavním tématem byl jeho rodný kraj, všiml si také oblastí sousedních, zejména Těšínska, s nímž mělo Valašsko, pokud se týkalo způsobu osidlování a využívání krajiny k obživě, mnoho společného. Ohlas na publikaci byl nebyvalý jak z řad etnografů, tak laické veřejnosti. Druhé vydání v krátké době bylo potvrzením zájmu široké veřejnosti o problematiku příslušnosti ke kraji a rodových kořenů.

Dosud jsme se dotkli pouze tří oblastí výzkumu a dokumentace, kterým se dr. Štika věnoval. Čtvrtou, pro laickou veřejnost zvláště příjemnou, byl výzkum a prezentace tradiční stravy. Jeho monografie *Lidová strava na Valašsku* se dočkala díky čtenářskému zájmu druhého vydání, které bylo opět záhy rozebráno.⁷

I když muzeum v přírodě přinášelo denně mnoho úkolů v dokumentaci a prezentaci hmotné kultury i organizaci, nezůstával nic dlužen ani lidové hudbě, zpěvu, zvykům a obyčejům. Nejen Rožnovské slavnosti, ale také MFF ve Strážnici nebo Slezské dny v Dolní Lomné měly po řadu let ve své programové nabídce pořady, které připravoval autorsky i režijně. Jednou z méně známých aktivit dr. Štiky byl jeho zájem o život krajanů na Balkáně, Rumunsku, na Ukrajině a v zámoří. Díky osobním kontaktům se mu dařilo každoročně zajistit pozvání a vystupování krajaňských skupin v Rožnově s ukázkami folkloru, řemesel i lidového umění.

Je ještě mnoho témat, kterými se v době svého působení v rožnovském muzeu zabýval, jejich řešení bylo veřejností vždy přijímáno s velkým zájmem, zvláště začleňování folklorních a tematických pořadů do návštěvnické nabídky muzea se stalo vzorem pro mnohá evropská muzea v přírodě a zkušenosti rožnovských byly vždy vítány.⁸

Každý z nás, kdo měl možnost s Jaroslavem Štikou spolupracovat, často obdivoval a mnohdy i využíval jeho odborné znalosti čerpající z nepřetržitého zájmu o lidovou kulturu Valašska i okolních oblastí. Nikdy nedával najevo svou odbornou převahu, o to víc se snažil vyprovokovat své kolegy k netradičnímu uvažování a ověřování nových pohledů na dokumentaci a prezentaci lidové kultury ve specifických podmínkách muzea v přírodě. Že se výsledky skutečně dostavovaly v míře hojné, je patrné nejen z počtu návštěvníků, ale také z uznání odborné muzeologické i etnografické veřejnosti doma i v Evropě. Kdykoliv se setkáme s kolegy z ostatních evropských skanzenů, slyšíme jen slova chvály a uznání na adresu velmi skromného člověka, který zasvětil nové tváři Valašského muzea v přírodě větší polovinu svého života a pomáhal jeho rozvoji až do posledních dnů.

Na konci září 2010 dr. Jaroslav Štika odešel. Loučení bylo téměř symbolické – klidné, dojemné, ale zároveň zavazující. Muzeum zůstalo, aby čerpalo z jeho zkušeností dále, čtenáři knih o Valašsku a jeho obyvatelích ho budou mít často před očima, mnohé folklorní soubory, stejně jako „jeho“ Polajka budou ještě dlouho získávat ze zápisů z Valašské Bystřice a dalších obcí na Rožnovsku. Také Těšínsko bude vzpomínat na autora, který pro odbornou klasifikaci jeho lidové kultury a tradice mnoho vykonal, a editora, který se nenechal odradit a monografii Těšínsko navrátil do života.

BIBLIOGRAFIE STATÍ PHDR. JAROSLAVA ŠTIKY, CSC. VĚNOVANÝCH TĚŠÍNSKU

- Štika, J.: Chov dobytka. In: Stolařík, I. – Štika, J. – Tomolová, V. (edd.): *Těšínsko*, 1. díl. Šenov u Ostravy 1997, s. 140–145.
- Štika, J.: Lidová kultura na Těšínsku – závěry. Specifičnost lidové kultury na Těšínsku. In: týž (ed.): *Těšínsko*. 5. díl, 2003, s. 73–92.
- Štika, J.: Názvy Lach, Valach, Gorol a název regionu. In: týž (ed.): *Těšínsko*. 5. díl. Šenov u Ostravy 2003, s. 93–121.
- Štika, J.: Přehled tradičních profesí. In: Stolařík, I. – Štika, J. – Tomolová, V. (edd.): *Těšínsko*, 1. díl. Ostrava 1997, s. 110–113.

- Štika, J.: Salašnické zimování dobytka na Těšínsku. Radostná země 9, 1959, s. 33–37.
- Štika, J.: Salašnictví. In: Stolařík, I. – Štika, J. – Tomolová, V. (edd.): Těšínsko, 1. díl, Šenova u Ostravy 1997, s. 146–178.
- Štika, J.: Strava. In: Stolařík, I. – Štika, J. – Tomolová, V. (edd.): Těšínsko, 1. díl, Šenova u Ostravy 1997, s. 179–189.
- Štika, J.: Vývoj salašnictví na Moravě a ve Slezsku. In: Brandstetterová, M. (ed.): Agricultura carpatica 2. Sborník referátů přednesených na konf. v Rožnově pod Radhoštěm ve dnech 28.–30. května 1979, pořádané Čs. sekci Mezin. komise pro studium lid. kultury v Karpatech a na Balkáně. Rožnov pod Radhoštěm 1981, s. 7–17.
- Štika, J.: Vzdělávání dočasných polí z lesní a pastvinné půdy na moravsko-slezsko-slovenském pomezí. In: Langer, J. (ed.): Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Ostrava 1974, s. 27–35.
- Štika, J.: Zemědělství. In: Stolařík, I. – Štika, J. – Tomolová, V. (edd.): Těšínsko, 1. díl, Šenova u Ostravy 1997, s. 114–139.
- Soupis prací věnovaných celé oblasti západních Karpat zpracovaly J. Tichá a J. Veselská: Biografie a bibliografie Jaroslava Štíky. Národopisný věstník 18 (60), 2001, s. 66–81.

POZNÁMKY

- 1 Almanach k 70. narozeninám PhDr. Jaroslava Štíky, CSc. Rožnov pod Radhoštěm 2001; Brouček, S. – Jeřábek, R. a kol.: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, I, Biografická část, 2007, s. 225–226; Tichá, Jana – Veselská, Jiřina: Biografie a bibliografie Jaroslava Štíky. Národopisný věstník, 18 (60), 2001, s. 66–81 (zde bibliografie prací do roku 2001, soupis muzejních programů realizovaných ve Valašském muzeu v přírodě, folklorních pořadů pro festivaly, televizních programů a hudebních nahrávek).
- 2 Např. Štika, Jaroslav: Karpatské salašnictví na východní Moravě. Rukopis kandidátské práce, Brno 1962; týž: Poloninskoje chozjajstvo v oblasti zapadnych Karpat. In: Etničeskaja istorija vostočnych Romancev. Drevnost i srednije vjeka. Moskva 1979, str. 127 an.; týž: Salašnické ustájování dobytka a košarování na moravsko-slovenském pomezí. Český lid, 45, 1958, s. 64–74; týž: Salašnictví v povážské a kysucké oblasti, Slovenský národopis, 8, 1960, s. 323–370; týž: Vzdělávání dočasných polí z lesní a pastvinné půdy na moravsko-slezsko-slovenském pomezí. In: Langer, J. (ed.): Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Ostrava 1974, s. 27–35.
- 3 Štika, Jaroslav: Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj. Ostrava 1973.
- 4 Problematice věnoval řadu statí publikovaných v domácích i zahraničních sbornících, jmenujme např. Štika, Jaroslav: Dokumentace způsobu života a muzeum. In: Muzeum a dokumentace přírodního prostředí a způsobu života. Opava 1984, s. 66–77; týž: Folklor a obyčej jako jedna z aktivit muzea v přírodě. Museum vivum, 3, 1988, s. 18–26; týž: Museum vivum. Museum vivum, 1, 1985, s. 25–31; týž: Provozní a instalační problémy skansenu (Ze zkušeností Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm). Zborník Slovenského národného múzea, 68 – Etnografia 15, 1974, s. 282–291.
- 5 Štika, Jaroslav: Lidová kultura na Těšínsku – závěry. Specifičnost lidové kultury na Těšínsku. In: týž (ed.): Těšínsko, 5. díl, Šenova u Ostravy 2003, s. 73–92; týž: Názvy Lach, Valach, Gorol a název regionu. In: týž (ed.): Těšínsko, 5. díl, 2003, s. 93–121.
- 6 Štika, J.: Valaši a Valašsko. O původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valaška a také o karpatských salaších. Rožnov pod Radhoštěm 2007.
- 7 Štika, Jaroslav: Lidová strava na Valašsku. Ostrava 1980; týž: Lidová strava na Valašsku. Praha 1997¹, 1999².
- 8 Uznání výsledků práce muzea na poli nových forem prezentace lidové kultury se dostalo jak jeho pracovníkům, tak dr. Štikovi osobně v roce 1989, kdy se v Rožnově pod Radhoštěm konalo několikadenní výroční zasedání Svazu evropských muzeí v přírodě, zaměřené právě na doplňkové programy s demonstrací činností, hudby, zvykosloví. Uznáním výsledků byla také volba dr. Štíky viceprezidentem Svazu na dvě funkční období (1984–1990).

Odras 300. výročí těšínského Ježíšova kostela v publikační činnosti

II. část

Daniel Spratek

Oslavy 300. výročí Ježíšova kostela kulminovaly v květnu 2009, oficiálně však trvaly až do října 2010, kdy uplynulo 300 let od položení základního kamene kostela. Z organizací, které se do oslav zapojily, vydávalo jubilejní publikace ve druhé polovině roku 2009 a v roce 2010 již jen Polskie Towarzystwo Ewangelickie (PTEw.) – oddział w Cieszynie (ve spolupráci s dalšími subjekty).

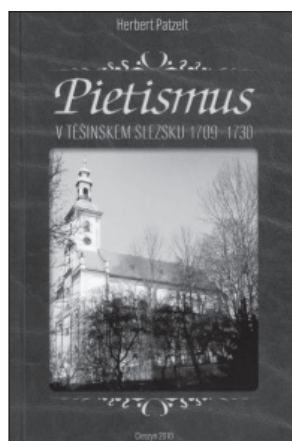
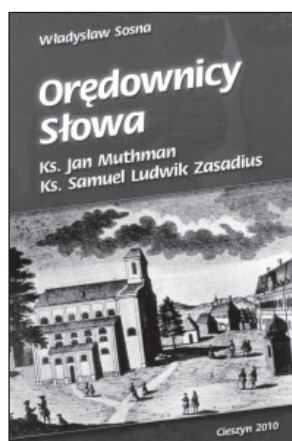
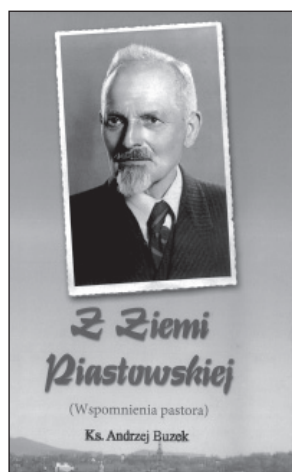
Nejobsáhlejší z této řady publikací je druhé vydání pamětí pastora Andrzeje Buzka (†1971) *Z Ziemi Piastowskiej*.¹ Památník zachycuje léta 1908–1921, tedy převážně období, kdy autor působil jako luterský duchovní ve Frýdku. Popisuje nejen situaci ve frýdecké evangelické farnosti, ale i v celém Slezském seniorátu a Moravsko-slezské superintendentuře, přináší osobitý pohled na řadu osobností (nejen) polského politického života v Rakouském Slezsku, pozoruhodný je též jeho pohled Poláka na národnosti

potýkání se především německého a českého živlu v předválečném Frýdku. Paměti mohly na rozdíl od prvního vydání vyjít bez cenzurních zásahů; jsou doplněny obrazovou přílohou, doslovem W. Sosny a osobním rejstříkem.

Władysław Sosna vydal v rychlém sledu za sebou dva průvodce po evangelickém hřbitově v polském Těšíně – *Cieniom Ludzi Zacznych*² a *Wędrówka wśród mogił*;³ jedná se v podstatě o dvě vydání jedné práce. Autor v obou knihách přináší stručné biogramy jednotlivých osobností, které jsou pohřbeny na evangelickém hřbitově na ul. Bílské v Těšíně, v obou vydáních připojuje několik významných osobností těšínského protestantismu, pohřbených na jiných místech. První vydání osahuje 83 životopisů, druhé vydání jen 77 životopisů.

Dva životopisy jsou i obsahem popularizující knihy téhož autora nazvané *Orędownicy Słowa*.⁴ Přibližuje v ní životní osudy a dílo

dvou evangelických kazatelů z 18. století – Jana Muthmanna a Samuela L. Zasadia, kteří se zapsali do kulturních dějin Těšínska jako autoři prvních polských knih na Těšínsku.

Jubilejní oslavy založení Ježíšova kostela se pojily i oslavami 1 200. výročí legendárního založení města Těšína a 25. výročí založením těšínského oddílu PTEw.

První ze dvou koincidujících výročí se odráží v obsahu anglickojazyčného průvodce z pera Władysława Sosny *Cieszyn s podtitulem A guide for the reflective tourist*.⁵ Průvodce zahrnuje všeobecný úvod o místopisu a dějinách města Těšína, následně jsou v něm popsány pamětihodnosti na jednotlivých ulicích a náměstích Těšína a Českého Těšína. Text je vhodně doplněn ilustracemi Bronisława Kohuta a plánky; samostatná příloha přináší fotografické panorama s popisky. Překlad představuje kolektivní dílo, uskutečněné pod vedením Elizabeth Giles. Lze mu vytknout užívání polských exonym pro geografické názvy míst ležících mimo Polsko; překlad je místy i věcně nesprávný (např. „Princess Catherine of Sydonia“).

Své dlouholeté zkušenosti turistického průvodce zúročil Władysław Sosna i v publikaci *Kościół Jezusowy w Cieszynie. Mały przewodnik*.⁶

Čtvrtstoletí činnosti PTEw. v Těšíně připomíná publikace *25 lat oddziału Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego w Cieszynie. Pamiętnik*.⁷ Prezentuje jednotlivé oblasti činnosti spolku, jež doplňuje obsáhlými přehledy, statistikami a fotodokumentací.

Jubileu PTEw. je věnován i jeden z příspěvků v konferenčním sborníku *Śladami pamiętek ewangelików cieszyńskich*. Uvedený sborník obsahuje příspěvky z populárně-naučné konference, která se konala 7. října 2010 v Těšíně. Kromě již zmíněného příspěvku o PTEw. z pera Grzegorza Brudného obsahuje články *Reformacja na pograniczu wpływów kulturowych* (Daniel Spratek), *Rola i znaczenie ewangelików cieszyńskich w środowisku kulturalnym miasta i regionu* (Marcin

Gabrys), *Wybitne postacie ewangelickie* (Józef Szymeczek) a *Pamiętki ewangelickie na Śląsku Cieszyńskim* (Władysław Sosna). Jednotlivé články jsou opatřeny českým resumé. Na sborníku se – podobně jako na některých jiných zde prezentovaných publikacích PTEw. – projevuje chvat při přípravě sazby (nejednotný formát poznámek pod čarou, překlapy apod.).

Evangelickému školství obnovenému po pádu komunismu je věnován česko-polský sborník *Szkoły Towarzystwa Ewangelickiego kontynuatorami tradycji oświatowych protestantyzmu na Śląsku Cieszyńskim (Školy Evangelické společnosti – pokračovatelé osvětových tradic protestantismu na Těšínsku)*.⁸ Sborník přináší stručné uvedení do osvětových tradic těšínského protestantismu a následně jsou v něm představeny Gymnázium (lyceum) Evangelické společnosti, Základní škola Evangelické společnosti, Mateřská škola Evangelické společnosti, Evangelická společnost v České republice a Církevní základní škola a mateřská škola v Trinci.

Velmi záslužným počinem je vydání českého překladu klasického díla Herberta Patzelta *Pietismus v Těšínském Slezsku 1709–1730*.⁹ Ediční plán PTEw. umožnil spatřit světlo světa překladu vyhotovenému před několika lety Walterem Zielinou „do šuplíku“. Pro tištěnou verzi tento překlad s pomocí řady spolupracovníků revidoval Marek Říčan. Oproti originálu má český překlad redukováný poznámkový aparát a neobsahuje všechny přílohy, které nalezneme v německém originále. Český překlad obsahuje navíc tabulku zeměpisných názvů a poměrně podrobná shrnutí jednotlivých kapitol v polském jazyce.

Za určité vyvrcholení – jak z hlediska časového, tak i obsahového – je možno pokládat sborník *300 lat tolerancji na Śląsku Cieszyńskim s podtitulem W 300-lecie założenia kościoła Jezusowego w Cieszynie*, přinášející příspěvky ze stejnojmenné vědecké konference, konané v květnu 2009. Tento sborník si však jistě zaslouží samostatné pojednání na stránkách časopisu Těšínsko.

POZNÁMKY

- 1 Buzek, Andrzej: *Z Ziemi Piastowskiej*. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie a Offsetdruk i media, Cieszyn 2009, 518 s., ISBN 978-83-60431-40-5
- 2 Sosna, Władysław: *Cieniom Ludzi Zacnych*. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie a Offsetdruk i Media, Cieszyn 2009, 173 s., ISBN 978-83-60431-39-9
- 3 Sosna, Władysław: *Wędrówka wśród mogił*. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie, Towarzystwo Ewangelickie a Offsetdruk i Media, Cieszyn 2010, 157 s., ISBN 978-83-60431-54-2
- 4 Sosna, Władysław: *Orędownicy Słowa*. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie, Towarzystwo Ewangelickie a Offsetdruk i media, Cieszyn 2010, 95 s., ISBN 978-83-60431-53-5
- 5 Sosna, Władysław: *Cieszyn. A guide for the reflective tourist*. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie, Towarzystwo Ewangelickie a Offsetdruk i Media, Cieszyn 2010, 163 s. + příloha, ISBN 978-83-60431-59-7.
- 6 Sosna, Władysław: *Kościół Jezusowy w Cieszynie. Mały przewodnik*. 2. dopl. vyd. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie, Towarzystwo Ewangelickie a Offsetdruk i Media, Cieszyn 2010, 38 s., ISBN 978-83-60431-50-4
- 7 Sosna, Władysław: *25 lat oddziału Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego w Cieszynie. Pamiętnik*. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie, Towarzystwo Ewangelickie a Offsetdruk i media, Cieszyn 2010, 104 s., ISBN 978-83-60431-48-1
- 8 Pucek, Jan – Pałac, Lidia – Jaronicki, Adam (edd.): *Szkoły Towarzystwa Ewangelickiego kontynuatorami tradycji oświatowych protestantyzmu na Śląsku Cieszyńskim*. [Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie, Towarzystwo Ewangelickie a Offsetdruk i media], [Cieszyn] 2010, 155 s., ISBN 978-83-60431-56-6.
- 9 Patzelt, Herbert: *Pietismus v Těšínském Slezsku 1709-1730*. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszynie, Towarzystwo Ewangelickie a Offsetdruk i media, Cieszyn 2010, 254 s., ISBN 978-83-60431-58-0

Stalo se již tradicí, že v prvním čísle každého nového ročníku časopisu „Těšínsko“ čtenářům nabízíme shrnutí aktivit Muzea Těšínska (dále jen MT), které se uskutečnily v předchozím roce. Rok 2010 byl pro Těšínské Slezsko z historického hlediska mimořádně významný – připomněli jsme si 90 let, které uplynuly od jeho rozdělení na dvě dnešní části – českou a polskou a také 90 let od vzniku Českého Těšína. Taková výročí nemohla samozřejmě zůstat bez povšimnutí, a tak výsledkem práce našich pracovníků v roce 2010 bylo kromě běžné muzejní agendy, zajišťování výstav, přednášek, sbírkové a badatelské činnosti rovněž několik mimořádných aktivit, které výročí připomínaly. Snad nejvýznamnější byla organizace jarní a podzimní mezinárodní vědecké konference, věnované vzniku a výstavbě nového moderního českého města ve Slezsku, a aktivity historiků našeho muzea, vedoucí k symbolickému návratu pomníku TGM do tohoto pohraničního města.

Spor Československé republiky s Polskem o území Těšínského Slezska, k němuž došlo záhy po první světové válce a jeho ukončení po arbitrážním rozhodnutí pařížskou mírovou konferencí rozdělením sporného území a ustavením nových státních hranic v roce 1920 se staly bezpochyby nejen nejvýznamnějšími událostmi regionálních těšínských dějin 20. století. Na dlouho ovlivňoval i vzájemné oficiální československo, resp. česko-polské diplomatické a politické vztahy. Přesto je dělení území historického Těšínska, k němuž došlo vlastně poměrně nedávno, zejména u většinové české společnosti, a to i té regionální, těšínské, téměř neznámé a zapomenuté. Objektivní poznání a zhodnocení příčin, které dlouhodobě vedly ke sporu o toto území, jeho průběhu i důsledků tehdejších dramatických událostí, je přitom klíčem k uvědomění si naší dnešní české přítomnosti ve Slezsku i perspektiv dalšího vývoje regionu.

1. Výstavní činnost

Stručný přehled probíhajících odborných aktivit začneme ohlédnutím za výstavní činností. V roce 2010 MT realizovalo celkem 26 výstav. Je to velký počet, vezmeme-li v úvahu organizační i finanční náročnost a důraz na odbornou i výtvarnou úroveň. Každé výstavě předchází pečlivý, často dlouhodobý výzkum, několikaměsíční příprava scénáře, výběr a příprava exponátů, dokumentů i samotná výtvarná realizace. Ke každé výstavě byl vydán letáček s průvodním slovem, rozesílaný školám i několika stovkám zájemců. Je potěšující, že jak počtem realizovaných výstavních projektů,

tak úrovní prezentace zaujímá Muzeum Těšínska na mapě českých muzeí již řadu let pozici, za níž se rozhodně nemusí stydět.

Převažovaly výstavy vlastní, autorské, připravené jednotlivými odbornými pracovníky našeho muzea, pět výstav bylo převzatých z jiných institucí. Na realizaci výstav vynaložilo MT v roce 2010 celkem 438 tis. Kč. V Českém Těšíně, Jablunkově, Karvině, Orlově, Petřvaldě a v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích jsou součástí výstavních prostor i stálé expozice. V roce 2010 navštívilo naše výstavy a expozice celkem 31 919 osob, z toho bylo 14 125 dospělých a 17 794 návštěvníků z řad dětí a mládeže, neplatících návštěvníků bylo 9 436. Nejnavštěvovanější pobočkou MT zůstává i nadále Archeopark v Chotěbuzi-Podoboře, kam v období květen–říjen zavítalo 13 002 návštěvníků, z toho 5 647 dospělých a 7 355 dětí. Zájem o Archeopark je stále velký, avšak v loňském roce došlo ke snížení návštěvnosti oproti předchozímu roku z objektivních důvodů – především pro dlouhodobě nepříznivé počasí, deště a povodně, které odradily řadu hostů a také byly zrušeny dříve objednané prohlídky hned několika desítek školních skupin.

Z realizovaných výstav si zaslouží připomenutí alespoň některé – podrobnější přehled přinášíme v závěrečné tabulce. V uplynulém roce upoutala velkou pozornost veřejnosti i médií například výstava „Český Těšín – 90. výročí založení města“. Fotografická výstava, prezentující desítky vyobrazení řady objektů nového města, vybudovaných povětšinou v meziválečném období, byla slavnostně zahájena a představena v Těšínském divadle 14. května u příležitosti vědecké konference

Z výstavy Kapličky, kříže a boží muka konané v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích od dubna do července 2010, foto Martin Krůl

Avers krejcaru těšínského knížete Fridricha Kazimíra z r. 1570 získaného do sbírek MT v r. 2010

Avers třígroše těšínského knížete Adama Václava z r. 1597 získaného do sbírek MT v r. 2010, foto Martin Krůl

Avers pamětní medaile těšínského míru z r. 1779 získané do sbírek MT v r. 2010, foto Martin Krůl

věnované tomuto výročí. Následně byla zapůjčena Regionálnímu sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska se sídlem v Českém Těšíně a je dlouhodobě prezentována v sídle Euroregionu Těšínského Slezska.

Obdobným významným počinem je také výstava „*Poláci na Těšínsku / Polacy na Zaolziu*“, která probíhá od 2. prosince ve Výstavní síni MT v Karvině. Výstava, připravená společně s Dokumentačním střediskem Kongresu Poláků v ČR, představuje mnohé stránky života občanů polské národnostní menšiny, žijících v české části Těšínska v letech 1920–2010, zejména bohatou činnost polských spolků, škol a organizací i život a dílo významných polských osobností, spisovatelů, politiků, umělců a sportovců. Je koncipována tak, aby oslovila především návštěvníky z řad české většinové společnosti, kteří často o aktivitách těšínských Poláků vědí jen málo. V dubnu 2011 bude výstava přemístěna do Památníku životické tragédie v Havířově-Životících.

Ve výstavních projektech MT mají již několik let své pevné místo také projekty, které jsou programově zaměřeny na skupiny návštěvníků se zdravotním handicapem a které jsou realizovány díky finanční podpoře Moravskoslezského kraje. V roce 2010 byl realizován speciální výstavní projekt s názvem „*Rychleji! Výše! Silněji!*“. Olympijské heslo obsažené v názvu výstavy předesílalo její cíl, kterým bylo představit v širším kontextu řadu tradičních a zároveň nejrozšířenějších sportů, v užším kontextu pak sportovní život v Karvině a okolí, a byla také poděkováním všem obětavým lidem, kteří sportu a reprezentaci svého města, regionu i vlasti zasvětili celý svůj život.

V rámci mezinárodní spolupráce se v uplynulém roce MT podílelo mj. na organizaci výstavy „*Betlehem – dom chleba*“, věnované zvykoslovnému vánočnímu cyklu, kterou pořádalo Kysucké muzeum v Čadci. MT obohatilo tuto výstavu betlémy ze svých sbírek, na výstavě byly zastoupeny i práce regionálních řezbářů a tím zároveň představeny výsledky výzkumu tradičního řezbářského řemesla, které MT řadu let provádí. Recipročně představíme sbírku betlémů slovenských kolegů na výstavě pořádané naším muzeem v roce 2012.

2. Sbírkotvorná činnost

Sbírka MT se v roce 2010 rozšířila o **668 kusů předmětů**, z tohoto počtu je 114 knihovních jednotek. Z nově nabytých přírůstků bylo 336 kusů získáno koupí. **K 31. prosinci 2010 je v CES Ministerstva kultury ČR evidováno již 205 189 kusů sbírkových předmětů** v péči Muzea Těšínska. Na nákup sbírkových předmětů bylo vynaloženo celkem 150 090 Kč, z toho na knihovní jednotky 9 897 Kč. V uplynulém roce byl např. numizmatický fond sbírky Muzea Těšínska

obohacen o unikátní soubor téměř dvou desítek kusů **ražeb těšínských knížat**, zejména posledních Piastovců. K těm nejvzácnějším patří **krejcar knížete Fridricha Kazimíra**, vyražený v roce 1570 v mincovně v Bilsku, **třígroš knížete Adama Václava** (regentka Sidonie Kateřina) z roku 1592, **tříkrejcar Adama Václava** z roku 1606 a **třígroš Fridricha Viléma** z roku 1624 vyražený v mincovně v Těšíně. Fond faleristiky se rozrostl například o vzácnou **medaili** vydanou k uzavření tzv. těšínského míru z roku 1779. Přínosem k dokumentaci dějin regionálního školství je získání **souboru školních pomůcek z let 1909–1930**. Tyto pomůcky byly v minulosti součástí vybavení školních kabinetů gymnázia s polským vyučovacím jazykem J. Słowackiego v Orlové „Na Obrokach“, které bylo založeno v roce 1909. V současnosti již škola neexistuje – 30. června 2009 proběhlo poslední školní zvonění a pracoviště bylo přestěhováno do budovy jediného gymnázia s polským jazykem vyučovacím v České republice se sídlem v Českém Těšíně. Součástí souboru získaných předmětů je nábytek ze školního kabinetu přírodních věd a několik desítek lihových a dermoplastických preparátů živočichů, matematické, fyzikální a chemické přístroje a pomůcky. Soubor je unikátním dokladem úrovně školství v našem regionu, dokladem činnosti již zaniklé školy i vývoje názorného vyučování. S dosavadními předměty fondu, dokumentujícího školství na Těšínsku, vytvářejí nově získané předměty fond ojedinělé hodnoty a významu. V loňském roce se rozrostla rovněž naše mineralogická sbírka, a to o mimořádně hodnotný soubor nálezů minerálů, které pocházejí z území českého Těšínska. Většinou se jedná o nálezy ze sbírky Mgr. Pavla Ruska, který prováděl sběr v dnes již často neznámých a zapomenutých lokalitách. Mezi jinými se podařilo získat největší dosud známý vzorek krystalu **strontianitu** z celého Těšínska vůbec, který byl nalezen v Třinci v roce 1967, unikátní **krystalický celestin, kalcit** z lokality Nebory, nalezený v roce 2003, **pektolit** z lokality v Loukách nad Olší zaniklé v roce 1961 v důsledku výstavby železniční trati (nalezen o rok dříve) či raritní nález a preparát krystalu **celestinu** z Dolního Těrlicka nalezený v korytě řeky Stonávky v roce 1958.

3. Restaurování a ochrana sbírek

Se sbírkotvornou činností je spojena i **ochrana sbírkových předmětů**, která je realizována prostřednictvím preventivní konzervace a restaurátorských zásahů. V uplynulém roce bylo **zkonzervováno a zrestaurováno 855 kusů sbírkových předmětů**. Finanční prostředky na restaurování řady předmětů byly získány i díky finančnímu příspěvku Moravskoslezského kraje v rámci dotačního **Programu rozvoje muzejnictví (celkem 75 000 Kč)**. Byl restaurován například **mechanický hrací**

stroj polyphon z druhé poloviny 19. století. Restaurována byla i komoda pocházející z 18. století, původně součást mobiliáře zámku v Ropici (restaurátorský zásah provedl Jaroslav Jakubek, restaurátor z Ostravy), i vzácná pozdně barokní řezbářská práce – plastika *Neposkrvněného početí Panny Marie (Immaculata)* z přelomu 18. a 19. století z Těšínska (restaurátorské práce provedla akademická malířka Romana Balcarová z Opavy).

4. Muzejní knihovna Silesia

Silesia pokračovala v roce 2010 ve své postupné transformaci a je potěšující, že se jí podařilo zařadit mezi přední pracoviště svého druhu nejen v Moravskoslezském kraji. V únoru byl za účasti řady čestných hostů z České republiky, Polska i Slovenska veřejnosti slavnostně představen nový mobiliář a technické vybavení studovny, depozitářů a dalších běžně nepřístupných prostor knihovny, jehož součástí je i profesionální knižní digitální scanner a počítačové vybavení studovny. Naše knihovna úzce spolupracovala s Moravskoslezskou vědeckou knihovnou v Ostravě a dalšími partnery. V průběhu roku se pod vedením *Mgr. Gabriely Chromcové* stala jedním z metodických pracovišť pro knihovny muzeí a galerií v Moravskoslezském kraji. Zároveň se ve spolupráci s *Čaplovičovou knižnicou Oravského múzea P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíně* podílela na slovensko-českém mezinárodním projektu „*Juraj Tranovský – posol piesňovej kultúry*“. Tak jako každý rok, i v roce 2010 pokračoval nákup nových titulů pro studijní knihovnu, část byla získána darem a výměnou s jinými institucemi. Ke konci roku spravovala knihovna 28 016 svazků, součástí jsou samozřejmě i sbírkové fondy vzácných tisků. Knihovna slouží jako základní zdroj literatury a informací (nejen) o Těšínském Slezsku jak odborným zaměstnancům muzea, tak i badatelům z řad veřejnosti. V loňském roce poskytla knihovna své služby 367krát, počet výpůjček činil 1 879 a fond se rozšířil o 207 nových titulů.

5. Výzkum, vědecké konference a projekty

Některé výstupy z výzkumu našich odborných zaměstnanců byly prezentovány na mezinárodních i tuzemských konferencích. Největší pozornost si bezpochyby zasluhuje mezinárodní vědecká konference s názvem *Český Těšín 1920–1989 (k 90. výročí vzniku města)*, kterou pod záštitou hejtmana Moravskoslezského kraje Ing. Jaroslava Palase a starosty města Českého Těšína Ing. Víta Slováčka pořádalo MT společně se Slezskou univerzitou v Opavě. Dvoudenní akce byla rozdělena do dvou chronologických celků. První z nich s názvem *Vznik a výstavba města v meziválečném období*, konaný 20. května v Bílé galerii Těšínského divadla, ve 14 příspěvcích přiblížil nelehké osudy nově vznikajícího samostatného města ve 20. a 30. letech 20. století. Ve druhé části s názvem *Válečné a poválečné osudy města*, konané 21. října v kinosále ZŠ na Slovenské ulici, byly nastíněny prostřednictvím dalších deseti příspěvků hlavní problémy a vývojové tendence v dějinách města do tzv. Sametové revoluce v roce 1989. O úspěchu obou částí konference svědčí mimořádný zájem a účast zástupců odborné i laické veřejnosti. Všechny příspěvky budou publikovány ve dvoudílné kolektivní monografii, kterou vydá v letošním roce Ústav historických věd Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.

Odborní zaměstnanci muzea vystoupili se svými příspěvky také na mezinárodní vědecké konferenci *Knížecí rod Liechtensteinů v historii zemí Koruny české*, konané ve dnech 24.–26. listopadu na půdě Arcidiecézního muzea v Olomouci pod záštitou a za osobní účasti vládnoucího knížete Lichtenštejnska Jana Adama II. Připomeňme aktivní vystoupení pracovníků naší instituce na konferencích a seminářích *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raněnovověké Moravy* (Olomouc, duben), *Vliv muzeologie na rozvoj muzeí v ČR a SR* (Opava, září), *Celostátní seminář knihovníků muzeí a galerií při AMG* (Česká Lípa, září), *Zelená města – města budoucnosti* (Havířov, říjen), *Výzkum a obnova*

V r. 2010 byla ostravským restaurátorem Jaroslavem Jakubkem restaurována barokní komoda z 18. století, původně součást mobiliáře zámku v Ropici, dnes ve sbírkách MT, foto Ilona Pavelková

V neděli 22. srpna 2010 byl v kapli na Oravském hradě, někdejším působišti těšínského rodáka Jiřího Třanovského, zahájen mezinárodní projekt Oravského muzea P. O. Hviezdoslava a Muzea Těšínska s názvem „*Jiří Třanovský – posel písňové kultury*“. Na snímku zleva *Mgr. Rastislav Stanček, farář Evangelické církve a. v. v Dolnom Kubíně, PaedDr. Mária Jagnešáková, ředitelka Oravského muzea P. O. Hviezdoslava a PaedDr. Zbyšek Ondřejka, ředitel Muzea Těšínska, Oravské muzeum P. O. Hviezdoslava*

Za mimořádného zájmu odborné i laické veřejnosti a občanů Českého Těšína se 20. května 2010 konala ve Velké galerii Těšínského divadla první část mezinárodní vědecké konference Český Těšín 1920–1989 (k 90. výročí vzniku města) s názvem Vznik a výstavba města v meziválečném období, Muzeum Těšínska

Historikové Muzea Těšínska PhDr. Jan Al Saheb, Ph.D. (vpravo) a PhDr. Radim Jež (vlevo) s vládnoucím knížetem Lichtenštejnska Janem Adamem II. (uprostřed) na mezinárodní vědecké konferenci Knížecí rod Liechtensteinů v historii zemí Koruny české konané v Olomouci ve dnech 24.–26. listopadu 2010, archiv Radima Ježe

hradnej architektúry (Bratislava, listopad) nebo Hornické památky na Ostravsku OKR (Ostrava, prosinec).

Doslova mezinárodní úspěch zaznamenalo naše muzeum na poli odborných aktivit v souvislosti se zakončením dlouhodobého projektu *Ochrana a konzervace těšínského písemného dědictví* (*Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego*), k němuž došlo v březnu 2010. Smyslem projektu byla systematická konzervace a digitalizace písemností i starých tisků z několika knihovních a archivních institucí v polském Těšíně. Součástí realizace dotačního programu bylo rovněž vyhodnocení mezinárodní vědecké soutěže. Podmínkou účasti bylo napsání původní odborné studie tematicky se vztahující k písemnému či tištěnému dědictví Těšínského Slezska. Celkem pět soutěžních prací hodnotila polsko-česká komise, v níž byli zastoupeni odborníci z předních historických pracovišť v Krakově a Praze. Z hlediska větší objektivity hodnotili členové

příspěvky bez uvedení jmen soutěžících autorů. Vítězem soutěže se stal historik MT a redaktor časopisu Těšínsko PhDr. Radim Jež, autor studie *„Korespondence posledních těšínských Piastovců (1524–1653) z archivních fondů České republiky a města Cieszyn. (Úvod do problematiky, stav poznání a možnosti využití)“*. Jež ve své práci, sepsané na základě zevrubné analýzy známých exemplářů odeslané i doručené korespondence těšínských Piastovců uložené ve fondech šesti archivů na území České republiky a dvou v Polsku v Těšíně, poukazuje na některé dosud nedocenené a přitom informačně mimořádně bohaté prameny zdroje k dějinám posledních těšínských Piastovců. Vítězství v soutěži dokládá vzrůstající úroveň bádání v naší instituci a přispívá ke zvýšení prestiže MT. Zároveň je velkou výzvou pro práci všech odborných pracovníků.

Jako každý rok se MT zejména prostřednictvím činnosti Mgr. Ondřeje Tůmy podílelo na zajištění **systematického archeologického výzkumu hradiště v Chotěbuzi-Podoboře**. Bádání se tohoto roku zaměřilo především na fortifikační systém prvního předhradí. Sonda od vrcholku valu směrem dovnitř předhradí navazovala na archeologické výzkumy prováděné v letech 1994–1996. Na počátku výzkumu bylo nutné odebrat masivní vrstvu uměle navršeného šterku, který byl součástí výplně valu. Zajímavé výsledky přinesl až průzkum vlastního jílovitého tělesa valu, který odhalil zajímavé konstrukční prvky. Ze sídlištních nálezů uvedme především nález patrně nadzemní stavby zatím neznámého účelu s množstvím slovanské keramiky a závaží rybářských sítí. Unikátem je množství spáleného obilí, které bylo zachyceno nejen v tomto objektu, ale i v dalších objektech z halštatského období. Získané paleobotanické materiály budou předány k vědecké analýze. Ojedinelý nález byl učiněn i v sídlištní vrstvě, kde byla objevena olověná napodobenina velkomoravského štítkového prstenu. Z dalších předmětů lze jmenovat především železné nožíky, které se ovšem vyskytují relativně často, a samozřejmě množství keramiky, jak raně středověké, tak i halštatské. I když ve srovnání s předchozím rokem byly archeologické nálezy loňské sezony méně hodnotné, významně se pokročilo v poznání významné lokality slovanského osídlení. Výzkum dlouhodobě realizuje Archeologický ústav AV ČR v Brně pod vedením doc. PhDr. Pavla Kouřila, CSc.

Součástí archeologického výzkumu jsou i tzv. **archeologické dohledy** nad stavbami v regionu Těšínského Slezska. Celkem se tak pod odborným dohledem Mgr. Ondřeje Tůmy stalo v 18 případech, což představuje oproti loňskému roku nárůst zhruba o 30 %. K nejvýznamnějším z nich lze přiřadit archeologický dohled zajišťovaný v Havířově při rozsáhlé rekonstrukci chodníků

na Hlavní třídě (IV. etapa) a při výstavbě velkého dopravního kruhového objezdu na silnici I/11 u nádraží. Ostatně na dnes tolik diskutované silnici I/11 MT zajišťovalo archeologický dohled rovněž v Hrádku a to při přípravě výstavby průtahu obcí. Obdobně byly zajišťovány i menší akce při stavbách přípojek na vodovodní a plynový řád v Karviné, Neborech, Oldřichovicích, Třinci nebo Horní Suché a také v Českém Těšíně při celkové revitalizaci Masarykových sadů. V současné době pokračuje záchranný archeologický průzkum např. při výstavbě plynovodu Třanovice – Český Těšín – státní hranice s Polskem.

MT věnuje pozornost i **životnímu prostředí a krajině**. V souvislosti s přípravou a výstavbou řady liniových staveb, rychlostních komunikací a obchvatů obcí a měst (např. silnice I/11 Třinec-Mosty u Jablunkova, stavba dálnice u Bohumína a Dolní Lutyně nebo budování rychlostního železničního koridoru z Bohumína přes Český Těšín na Slovensko) nebo průmyslových zón (např. v Třinci, Českém Těšíně či v Nošovicích) dochází k nevratným změnám v krajině Těšínska. Výstavbu a její důsledky dlouhodobě monitorují naši přírodovědci *RNDr. Miroslav Skarka* a *Mgr. Jiří Kristian*, kteří průběžně pořizují obrazovou, topografickou i hmotnou dokumentaci. Realizují také vlastní terénní floristické a faunistické průzkumy vybraných lokalit (například *povodí Vendryňky* ve Slezských Beskydách nebo *Ropičanky* v Podbeskydské pahorkatině). Výsledky monitoringu jsou mimořádně přínosné nejen pro dokumentační hodnotu, ale i pro využití v oblasti ekologické výchovy dětí a mládeže.

Přírodovědcům se podařilo zdokumentovat i jedinečný geomorfologický jev, jímž byl na jaře roku 2010 *jeden z nejrozsáhlejších sesuvů půdy v dějinách České republiky*, k němuž došlo v katastru obce *Bukovec* v důsledku dlouhodobých dešťů. Sesuv o rozsahu mnoha desítek hektarů během několika hodin doslova změnil krajinu poblíž tzv. trojmezí a vymazal z mapy rozsáhlé zalesněné území. Menší sesuvy se objevily v důsledku podmáčení půdy a povodní i jinde na Těšínsku, např. v *Chotěbuzi* nebo v *Dolních Domaslavicích*. Jarní povodně ohrožovaly život a majetky řady lidí na Těšínsku, k dlouhodobým záplavám došlo například v *Karviné-Darkově*, voda zaplavovala a ohrožovala i další velká města jako *Český Těšín*, *Bohumín* nebo *Frýdek-Místek*. Důsledky se projeví bezpochyby v protipovodňových opatřeních a krajinných změnách a dokumentace postižení tendencí dalšího vývoje bude předmětem dalších aktivit přírodovědců našeho muzea, kteří v dokumentačních aktivitách budou spolupracovat zejména s Přírodovědeckou fakultou Ostravské univerzity.

O přínosu MT v oblasti **dokumentace lidové kultury** vypovídá to, že je naše instituce jedním

ze dvou Pověřených regionálních odborných pracovišť Ministerstva kultury ČR pro péči a uchování tradiční lidové kultury v Moravskoslezském kraji. Tradiční lidová kultura Těšínského Slezska, její vývoj a specifické projevy v současnosti jsou naplní výzkumných činností tohoto pracoviště. V kratších časových intervalech jsou etnografkami MT *Mgr. Wiesławou Brannou* a *Mgr. Evou Hovorkovou* zkoumány určité jevy a získané poznatky jsou zasazovány do územního kontextu území celé České republiky. V uplynulém roce byla zkoumána specifika jako výtvarné umění a společenské vztahy a dále činnost folklórních souborů, které jsou v regionu početně silně zastoupeny. Působení jednotlivých souborů a jejich vývoj je dokumentován i v rámci mezinárodní projektové spolupráce s Kysuckým muzeem v Čadci. MT se tak podílí na realizaci mezinárodního slovensko-českého projektu s názvem „*Tradičné zvykoslovie u nás a u susedov*“. Projekt byl zahájen 1. listopadu 2010 a bude ukončen 30. září 2011.

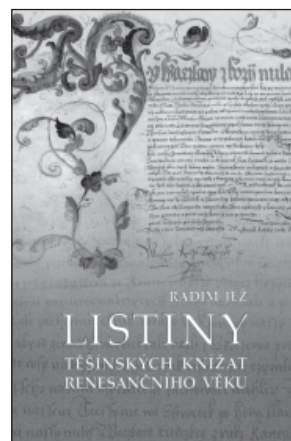
6. Ediční a publikační činnost

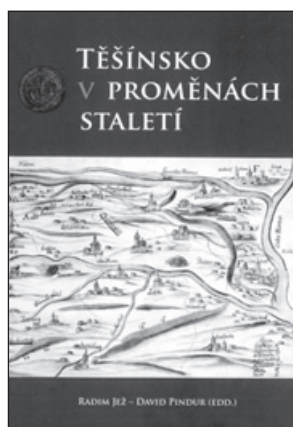
Ediční a publikační činnost byla ve srovnání s předchozími lety více než úspěšná. *Vlastivědný čtvrtletník Těšínsko (53. ročník)* obstál při červnové revizi dosavadního seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů (periodik) vydávaných v České republice a uhájil své další setrvání na tomto prestižním soupisu pořízeném Radou vlády ČR pro vědu, vývoj a inovace. Toto zařazení nese zvýšená kritéria na obsahovou náplň časopisu, na niž dohlíží nejen členové redakční rady, ale rovněž celý okruh nezávislých recenzentů z různých vědních oborů. Jako každý rok, i v roce 2010 byla vydána celkem 4 čísla časopisu s celkem 132 tištěnými stranami, na nichž bylo publikováno 36 příspěvků 25 autorů, z toho 13 recenzovaných článků s anglickým resumé.

Nejvýznamnějším publikačním počinem muzea se stalo vydání kritické edice s názvem *Listiny těšínských knížat renesančního věku (1558–1574)*. Autor, historik MT *PhDr. Radim Jež*,

Pohled na archeologickou sondu zasahující do vrcholku valu prvního předhradí hradiště v Chotěbuzi-Podoboře zkoumanou v sezoně 2010, 15. září 2010, foto Jana Gryc

????????????????

????????????

Avers a revers pamětní medaile, kterou vydalo Muzeum Těšínska u příležitosti odhalení nového Masarykova pomníku v Českém Těšíně
28. září 2010,
foto Martin Krůl

v ní zájemcům o raněnovověké dějiny Těšínska zpřístupnil dnes neznámou matriku kanceláře těšínských piastovských knížat z druhé poloviny 16. století („*Matrica privilegiorum ab a[nno] 1558*“), a to zejména na základě badatelsky dosud nevyužitého Šeršníkovy opisu z počátku 19. století. Vydání této reprezentativní edice bylo umožněno díky dotačnímu Programu rozvoje muzejnictví Moravskoslezského kraje a jistě přispěje k lepšímu poznání dějin Těšínského knížectví, postavení zdejší šlechty a fungování knížecí kanceláře.

Mimořádně úspěšným publikačním počinem MT v roce 2010 bylo také vydání sborníku *Těšínsko v proměnách staletí*. Jedná se o soubor 18 populárněvědných textů několika autorů, které zazněly v podobě přednášek pro veřejnost, pořádaných v letech 2008–2009 jednak MT, jednak Maticí Slezskou. Na vzniku sborníku MT s Těšínskou oblastí Matice slezské spolupracovalo. Nelehkého úkolu redakce sborníku a doplnění publikace četnými fotografiemi, jmenným a místním rejstříkem a dalšími informacemi se zhostili PhDr. Radim Jež a PhDr. David Pindur. Texty přednášek o celkem více než 250 tištěných stranách jsou tak vhodně doplněny. Dodejme, že vydání sborníku bylo vlastně reakcí na četná přání návštěvníků těchto přednášek, kteří si přáli mít je v písemné podobě. Většina nákladu již byla rozebrána. Zdá se, že se jedná o dobrý nápad, který si zaslouží pokračování v podobě dalšího obdobného sborníku v blízké budoucnosti.

Oba uvedení redaktori sborníku se rovněž autorsky podíleli (společně s PhDr. Janem Al Sahebem, Ph.D. a Mgr. Jiřím Kristianem) na přípravě historicky první monografie obce Třanovice, kterou vydal Obecní úřad v Třanovicích, a to jak v české, tak v polské jazykové mutaci s názvem *Třanovice v proměnách staletí* (event. *Trzanowice na przestrzeni wieków*). Na celkem 420 stranách jsou podrobně vylíčeny dějiny obce na Těšínsku, a to od prvních středověkých zmínek až do poloviny roku 2010. Opomenuty nezůstaly místní přírodní poměry či zeměpisná jména. Kniha je opatřena odborným poznámkovým aparátem, četnými obrazovými i textovými přílohami, místním a osobním rejstříkem a v neposlední řadě rovněž anglickým a německým resumé, což nebývá u podobných publikací samozřejmostí.

Publikace *Tomáš Garrigue Masaryk a Český Těšín* byla vydána u příležitosti odhalení nového Masarykova pomníku v Českém Těšíně. Autorky, Mgr. Petra Blažejová a Mgr. Gabriela Chromcová, přehledně a poměrně podrobně popsaly okolnosti odhalení původní Masarykovy sochy v Českém Těšíně, které se konalo 28. října 1924, i průběh následné prezidentovy inspekční cesty po české části Těšínska, vykonané ve dnech 5.–6. července 1930. Autorem průvodního slova, osvětlujícího

význam pomníku nejen pro Český Těšín a okolnosti provázející symbolický Masarykův návrat do tohoto pohraničního města, je PaedDr. Zbyšek Ondřeka. Publikace je doplněna řadou unikátních, často dosud nezveřejněných vyobrazení a také přetiskem vybraných reakcí soudobého i dnešního tisku. Tím vzrůstá i její dokumentační hodnota. Je součástí kolekce upomínkových předmětů, vydaných MT k příležitosti odhalení nového pomníku TGM v Českém Těšíně v roce 2010, kterou dále tvoří *pamětní medaile* z dílny medailéra Petra Souška a dokumentární krátký film na DVD s názvem *Návrat T. G. Masaryka*.

Bohatou muzejní publikační produkci v roce 2010 doplňuje i stručný průvodce po stále expozici ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě se stejnojmenným názvem *Strípky z dějin Karviné*. Sepsala ho Mgr. Kateřina Stenclá, která je rovněž autorkou zmíněné expozice.

V rámci slovensko-českého projektu *Spomienky na minulosť slovensko-českého pohraničia*, jehož řešitelem bylo v roce 2010 MT ve spolupráci s partnerským Kysuckým muzeem, byla vydána atraktivní informační brožura přibližující všechny pobočky obou muzeí.

Odborní zaměstnanci MT Mgr. Pavlína Badurová, PaedDr. Zbyšek Ondřeka a PhDr. David Pindur společně s nedávno zesnulým doc. RNDr. Radimem Prokopem, CSc., připravili výpravnou dvojjazyčnou česko-polskou obrazovou publikaci s názvem *Český Těšín – příběh města na levém břehu řeky / Czeski Cieszyn – Historia miasta na lewym brzegu rzeki*. Reprezentativní publikaci vydalo nakladatelství WART ve spolupráci s MT na zakázku pro Město Český Těšín k 90. výročí jeho vzniku. Četné otištěné historické pohlednice a fotografie pocházejí ze sbírek známého sběratele Henryka Wawreczky, další jsou ze sbírek MT a jiných institucí a prezentují výstavbu a vývoj nového samostatného pohraničního města a jeho společnosti od roku 1920, kdy Český Těšín vznikl, až do současnosti. Některé otištěné fotografie jsou prezentovány v knize vůbec poprvé a čtenář tak získá zajímavý ikonografický přehled o budování města.

7. Klub Muzea Těšínska

V lednu loňského roku zahájil činnost Klub Muzea Těšínska (dále jen KMT). Ke zřízení muzejního klubu nás motivovala vysoká návštěvnost veřejnosti na přednáškách v předchozích letech a zájem o celou řadu témat a také zkušenosti z jiných muzeí. Jeho zřízením se zároveň MT vrací k dřívější tradici. Klub sdružuje zájemce o historii a vlastivědu Těšínska. O úspěšnosti myšlenky KMT hovoří i jeho členská základna, která každým měsícem narůstá, ke konci roku 2010 registruje klub již 128 členů. Nejvíce členů je pochopitelně z našeho

Jednou z nejúspěšnějších akcí Klubu Muzea Těšínska v loňském roce byla exkurze do Třineckých železáren, 7. října 2010, foto Lenka Bichlerová

regionu, ale najdeme mezi nimi i obyvatele Prahy, Brna, Vyškova, Ostravy, Čadce i polského Těšína. Posláním klubu je popularizace výsledků vlastivědného bádání a poskytování vyššího standardu služeb pro stálé návštěvníky muzea. Členství v KMT je dobrovolné, po zaplacení ročního poplatku se každý člen klubu stává automaticky předplatitelem časopisu *Těšínsko* a navíc získává výhodu slev ze vstupného i z ceny našich publikací (každý člen obdrží plastovou kartu s unikátním identifikačním čárovým kódem). Každý člen je pravidelně informován poštou či e-mailem o všech našich akcích, vernisážích, přednáškách, exkurzích apod. V roce 2010 uspořádal klub **17 přednášek** pro veřejnost, které navštívilo celkem **603 platících osob**, průměrná návštěvnost byla velmi vysoká a činila 30 osob na jednu akci a ukazuje se, že kapacita přednáškového sálu často neodpovídala zájmu. Z nejúspěšnějších přednášek připomeňme např. **Slavnosti na dvorech těšínských Piastovců** (PhDr. Radim Jež, návštěva 57 posluchačů), **Židovské památky ve Slezsku** (Ing. arch. Jaroslav Klenovský, 48), **Váleční veteráni Těšínska na západní frontě druhé světové války – Dunkerque 1944–1945** (PhDr. Petr Majer a hosté, 42) aj. V roce 2010 klub uspořádal **pět exkurzí** do zajímavých míst Těšínska nejen pro své členy, ale i pro širší veřejnost (např. do Třineckých železáren, Książnice Cieszyńské či Muzea protestantismu v polském Těšíně, nebo do kostelů sv. Jana Křtitele a sv. Jošta ve Frýdku). Na financování některých přednášek a dalších akcí se prostřednictvím účelové dotace podílelo rovněž město Český Těšín.

8. Doplnkové aktivity k výstavám, spolupráce se školami

Nedílnou součástí každé výstavy jsou doprovodné programy pro děti, mládež i dospělé, besedy, projektové dny, workshopy, komentované prohlídky apod. Pracovní listy k výstavám, projekty v podobě her a znalostních soutěží a interaktivní koutky jsou již u každé výstavy samozřejmostí,

zábavnou formou podporují vzdělávání zejména mladších návštěvníků. Školám jsou mnohdy připravovány programy a akce „na míru“ tak, aby vhodně doplňovaly výuku a vycházely z rámcových vzdělávacích programů škol. Kustodi výstavních síní dlouhodobě spolupracují s učiteli základních a středních škol, zasílají jim pozvánky a domlouvají se na vhodném způsobu prezentace výstavy či připraveného programu.

K zajímavým akcím pro veřejnost patřila v roce 2010 např. **beseda o městě Orlová** (návštěva 224 osob), **přednášky o velkých šelmách** v Jablunkově, Českém Těšíně a Havířově (247 osob), **komentovaná prohlídka výstavy Mincovní platidla** s ukázkou ražby mincí, **slavnostní zahájení sezóny** v Archeoparku, přírodovědná vycházka **Vitání ptačího zpěvu**, **noční prohlídka Archeoparku**, tematická akce **Vše nejlepší, Český Těšíne!** uspořádaná k výročí vzniku města, **pietní akt k výročí životické tragédie**. Z tradičních akcí jmenujme také **výtvarnou soutěž Jablunkovský džbánek** (196 soutěžících), **Velikonoce v muzeu** (Musaion, 441 návštěvníků), **Než začne advent** (Musaion, 237 návštěvníků), **Den řemesel** (Kotulova dřevěnka, 651 návštěvníků), ukáзка tradičního chovu domácích zvířat pro městské děti **Máme rádi zvířátka** (Kotulova dřevěnka, 369 osob), tradiční **vánoční**

Školní exkurze v areálu Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře, 11. září 2011, foto Lenka Bichlerová

*Den řemesel
na Kotulově dřevěnce
v Havířově-Bludovicích,
1. května 2010,
foto Lenka Bichlerová*

posezení u stromečku (Karviná, 62 návštěvníků). V roce 2010 se v Karviné konal již 5. ročník našeho projektu **Muzeum pro Karvinou**, jenž zahrnoval vlastivědnou exkurzi formou autobusového zájezdu s názvem „**Poezie dřevěných kostelů**“ (46 účastníků). Havířovská pobočka Musaion pokračuje v dlouholeté spolupráci s Klubem seniorů z Havířova, který nám dodal již 200 ks vlastnoručně vyrobených látkových panenek určených pro využití v muzejních programech s mateřskými školami nazvaný **Paninky do postýlky**. V loňském roce bylo připraveno ve všech pobočkách muzea **celkem 197 doplňkových akcí**.

Také pro středoškolské studenty připravujeme již tradičně přednášky, především našich odborných pracovníků, zaměřené na historii, etnografii, botaniku nebo archeologii, organizované jak přímo ve školách (SŠ v Českém Těšíně, Orlové), tak v našich výstavních sítích. Pro Gymnázium v Českém Těšíně byl připraven po dohodě s vyučujícími pravidelný cyklus přednášek určený studentům historického semináře.

Také v Archeoparku se konalo množství doplňkových aktivit, jednalo se o velmi oblíbené komponované scénické programy v podání havířovské skupiny historického šermu **Tizon**, jejíž členové je už tradičně připravují jak pro školní skupiny, tak pro víkendové návštěvníky (**slavnostní zahájení sezony, Cyril a Metoděj, O nejlepššího lučištníka, Za Slovany s baterkou apod.**). Návštěvu hradiště ovšem pravidelně doplňuje i organizace řady drobnějších akcí, vědomostních kvízů či soutěží jako např. **výroba papírového draka, hra v kostky, medový den, vítání prázdnin**, které zajišťují sami průvodci. Návštěvníci si tak letos mohli sami například vyrazit **kopie půldenáru uherského krále Štěpána** (mince zde byla skutečně nalezena při archeologickém výzkumu).

9. Personální zajištění

Všechny výše uvedené aktivity bylo možné realizovat jen díky koordinaci práce všech zaměstnanců muzea. Ve čtyřech odděleních muzea pracovalo v roce 2010 celkem 54 osob, **průměrný přepočtený stav zaměstnanců za rok 2010 byl 57,12 osob** (rozdíl je způsoben zaměstnáváním sezónních pracovníků – průvodců v Archeoparku apod.). **Skladba zaměstnanců muzea podle vzdělání** se příliš nezměnila, prakticky polovinu zaměstnanců tvořili vysokoškolsky vzdělaní lidé (22 zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním, 3 s vyšším odborným, 20 s úplným středoškolským, 7 zaměstnanců vyučených a 1 zaměstnanec se základním vzděláním). Vysoký podíl osob s dosaženým vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním dokládá vysokou odbornost a zároveň specializaci na jednotlivých pozicích (archeolog, historikové, přírodovědci apod.). Z vysokoškolských dosáhlo 17 magisterského a šest doktorského akademického titulu. PhDr. Jan Al Saheb dosáhl úspěšně navíc i vědecké hodnosti Ph.D. Předpokládáme, že obdobně se dosažení vědeckých hodností podaří získat v blízké budoucnosti i dalším odborným zaměstnancům. Vyžaduje to samozřejmě intenzivní studium i publikační a vědeckou činnost navíc, nad rámec běžných pracovních povinností. Tento trend lze považovat za velmi přínosný, protože zároveň s vyšší odborností zaměstnanců představuje i prokazatelné zvýšení prestiže muzea. Výše odměňování, zvláště zaměstnanců s vysokou mírou odbornosti a specializovaných znalostí, s touto skutečností, bohužel, dlouhodobě nekoresponduje. **Průměrná mzda** v MT se započtením všech odměn a přesčasnů v roce 2010 činila **16 992 Kč** hrubého. Avšak vzhledem k tomu, že odměňování se řídí příslušným nařízením vlády a limitem mzdových prostředků daným zřizovatelem, není v možnostech organizace zásadním způsobem tuto situaci změnit.

10. Ekonomické zajištění, provoz

Také v roce 2010 byla činnost MT finančně z valné části zajištěna prostřednictvím příspěvku zřizovatele ve výši 26 000 tis. Kč. Vlastní příjmy organizace, např. z prodeje zboží a služeb, vstupného apod. dosáhly 2 228 tis. Kč, **celkové výnosy činily 29 060 tis. Kč a celkové výdaje 28 772 tis. Kč**. Organizace dosáhla kladného výsledku hospodaření ve výši 288 tis. Kč. Největší položku na straně výdajů tradičně představovaly **náklady na mzdy, které dosáhly 11 647 tis. Kč**. Nejnákladnější a nejrozsáhlejší investiční akcí, jíž se nám podařilo zásadním způsobem zabránit problémům a škodám na dlouhodobě podmáčeném zdivu celého objektu **Technického muzea v Petřvaldě**, byla sanace vlhkého zdiva a provedení celkové izolace objektu. Obojí si vyžádalo

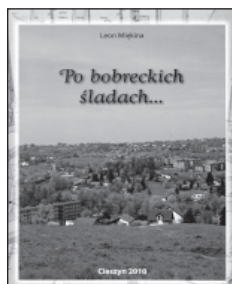
investiční náklady ve výši 1 343 tis. Kč, z toho 1 000 tis. Kč činila účelová dotace zřizovatele, zbytek pokrylo MT z vlastního investičního fondu. Další větší, ale nezbytné výdaje představovala *instalace kamerových systémů* ve všech prostorách našich výstavních síní a expozic, kde náklady dosáhly výše 674 tis. Kč. Kamerový systém byl instalován s cílem lepší ochrany majetku, zajištění bezpečnosti našich pracovníků

i vystavených exponátů, jejichž hodnota je často nevyčíslitelná. V roce 2010 byly provedeny nutné opravy budov garáží a střechy dílen v Českém Těšíně, každoroční chemické ošetření všech dřevěných staveb Archeoparku, opravy služebních vozidel, strojů, malování a celá řada dalších oprav a údržbových prací menšího rozsahu. Všechny uvedené náklady byly pokryty z vlastních zdrojů organizace.

Výstavní činnost Muzea Těšínska, příspěvkové organizace, rok 2010

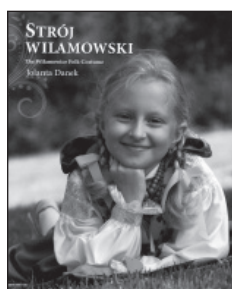
VS MT v Českém Těšíně		
Stálá expozice:	<i>Obrázky z minulosti Těšínského Slezska</i>	
Výstavy:	<i>Zámek v Ropici</i>	14. 1. 2010–2. 5. 2010
	<i>Krása lidového oděvu v dílech regionálních umělců</i>	18. 5. 2010–10. 10. 2010
	<i>Školství na Těšínsku. Z českotěšínských školních lavic</i>	19. 10. 2010–20. 3. 2011
VS MT v Karviné		
Stálá expozice:	<i>Strípky z dějin Karviné</i>	
Výstavy:	<i>Slované aneb jak žili naši předkové</i>	11. 12. 2009–31. 3. 2010
	<i>Amoniti. Ozdoby i dravci dávno zaniklých moří</i>	14. 4. 2010–30. 6. 2010
	<i>Rychleji! Výše! Silněji!</i>	16. 7. 2010–21. 11. 2010
	<i>Poláci na Těšínsku / Polacy na Zaolziu</i>	2. 12. 2010–17. 4. 2011
VS Musaion v Karviné		
Výstavy:	<i>Krásy ženy</i>	12. 8. 2009–31. 1. 2010
	<i>Mapa je klíčem světa. Kartografické zobrazení Těšínského Slezska</i>	5. 3. 2010–30. 6. 2010
	<i>Peníze v proměnách věků. Těšínské Slezsko ve světle platebních prostředků</i>	23. 7. 2010–31. 10. 2010
	<i>České loutkové divadlo. Historie a současnost</i>	18. 11. 2010–6. 3. 2011
Památník životické tragédie		
Stálá expozice:	<i>Okupace a odboj na Těšínsku</i>	
Výstavy:	<i>Sport v našem životě</i>	17. 9. 2009–31. 1. 2010
	<i>Žijeme s vámi</i>	19. 2. 2010–11. 4. 2010
	<i>Kapličky, kříže a boží muka</i>	28. 4. 2010–22. 7. 2010
	<i>Havířov před Havířovem</i>	6. 8. 2010–17. 7. 2011
Technické muzeum v Petřvaldě		
Stálá expozice:	<i>Kouzelný svět tramvají</i>	
Výstavy:	<i>Školství na Těšínsku. Z petřvaldských školních lavic</i>	28. 10. 2009–15. 4. 2010
	<i>Kouzlo krystalu</i>	5. 5. 2010–17. 10. 2010
	<i>Kočárky</i>	4. 11. 2010–20. 2. 2011
VS MT v Orlové		
Stálá expozice:	<i>Orlová – minulost a současnost</i>	
Výstavy:	<i>Papírová platidla</i>	8. 10. 2009–28. 2. 2010
	<i>Kdepak ty ptáčku hnízdo máš?</i>	19. 3. 2010–26. 9. 2010
	<i>Ave art</i>	7. 10. 2010–30. 12. 2010
VS MT v Jablunkově		
Stálá expozice:	<i>Z minulosti Jablunkova a okolí</i>	
Výstavy:	<i>Velké šelmy v Beskydech</i>	15. 10. 2009–24. 1. 2010
	<i>Starší doba železná</i>	5. 2. 2010–16. 5. 2010
	<i>Jablunkov na skle malovaný. Antoni Szpyrc</i>	1. 6. 2010–30. 9. 2010
	<i>Ze života hmyzu</i>	14. 10. 2010–27. 2. 2011
Výstavy realizované Muzeem Těšínska mimo prostory Muzea Těšínska		
Těšínské divadlo, p. o., Český Těšín	Český Těšín. 90. výročí města	14. 5. 2010–27. 6. 2010

Miękina, Leon: Po bobreckich śladach... W studium powstania cmentarza, kościoła, seminarium nauczycielskiego w Bobrku koło Cieszyna. Cieszyn 2010, 125 s., ISBN 978-83-88271-38-5

Publikace je věnována dějinám i současnosti původně samostatné obci Bobrek, která se od roku 1932 stala součástí polského Těšína. Kromě popisu staveb drobné sakrální architektury, místního hřbitova, kostela a učitelského ústavu, je na stránkách publikace zachycen každodenní život a různé události spjaté s obcí. Kniha je doplněna obrazovým materiálem.

Danek, Jolanta: Strój wilamowski. The Wilamowice Folk Costume. Wilamowice 2009, 205 s., ISBN 978-83-925207-9-5

Reprezentativní polsko-anglická monografie přibližuje unikátní кроj z malopolských Wilamowic ležících mezi Bilskem a Osvětimí. Zabývá se genezí zdejšího lidového oděvu, typologií, popisem jeho jednotlivých částí i společenskou funkcí. Autorka přitom zhodnotila odlišnost kroje v širším kontextu dějin místní kulturní enklávy. Obyvatelé Wilamowic se lišili od sousedních obcí dodnes specifickým a složitým nářečím a tradicemi, silně ovlivněnými germánskými vlivy. Vedle fundovaného výkladu potěší množství unikátních dobových snímků i současných barevných fotografií, které pořídil Mirosław Sosna.

Adamec, Tomáš – Klega, Milan – Peter, Václav: Pozdrav z Frýdku-Místku. Frýdek-Místek nejen na dobových pohlednicích. Frýdek-Místek 2009, 135 s., ISBN 978-80-904445-0-8

Velkoformátová obrazová publikace přibližuje prostřednictvím dobových pohlednic i dalšího ikonografického materiálu proměny dvojměstí Frýdek-Místek za posledních více než 100 let. Unikátní,

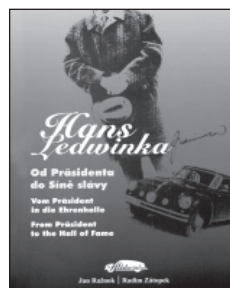
mnohdy nepublikované záběry ze soukromých sbírek i institucí představí podobu původně samostatných měst, slezského Frýdku a moravského Místku, dále pak některé tematické okruhy jako např. církve, školství, průmysl, živnosti, společenský život či drastickou přestavbu dvojměstí. Knihu uzavírají fotografie Frýdku-Místku na prahu 21. století pořízené objektivem Milana Klegy.

Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 24, 2009, 607 s., ISBN 978-80-86904-33-7

V nejnovějším svazku tradičního periodika vydávaného Archivem města Ostravy nalezneme tradičně i několik příspěvků vztahujících se k té části dnešní Ostravy, která se nachází na historickém území Těšínského Slezska, jako např. Mečislav Borák, *Oběti „velkého teroru“ v Sovětském svazu v letech 1937–1938 z Ostravska*, Šárka Glombíčková, *Výchova k řádné práci podle německého vzoru (Pracovně výchovné tábory na území Ostravy v době nacistické okupace)* či David Pindur, *Náboženské bratrstvo Panny Marie Sedmibolesné a černého škapulíře v Polské Ostravě (1753–1783)*.

Ražnok, Jan – Zátopek, Radim: Hans Ledwinka. Od Präsidenta do Síně slávy / Vom Präsident in die Ehrenhalle / From Präsident to the Hall of Fame. Kopřivnice 2009, 65 s., ISBN 978-80-7329-230-0

Publikace vydaná Regionálním muzeem v Kopřivnici připomíná osobnost Hanse Ledwinky (1878–1967), Rakušana, který zasvětil 40 let svého života Tatře Kopřivnice. Ta se stala i jeho zásluhou jednou z nejstarších a nejdéle fungujících automobilek, známých po celém světě. I když byl Ledwinka jako válečný ředitel Tatry odsouzen v roce 1948 za vlastizradu (plně rehabilitován až v roce 1992), množství patentů a vynálezů, stejně jako lví podíl na věhlasné Tatrovácké koncepci, jej zařadilo vedle nejvýznamnější světové konstruktéry jako byli např. Benz, Ford, Porsche aj.

Města a obce Těšínska se představují

Bruzovice

Bruzovice leží zhruba v polovině vzdálenosti mezi městy Frýdek-Místek a Havířov. Katastr Bruzovic sousedí s obcemi Sedliště, Kaňovice, Žermanice, Lučina Pazderna, Dobrá a s osadou Panské Nové Dvory, která je dnes součástí Frýdku-Místku. Krajina je zde mírně zvlněná s nadmořskou výškou od 276 do 365 m. Osou vesnice je potok Bruzůvka a s ní souběžná silnice spojující Frýdek-Místek s Havířovem. Bruzůvka vytváří menší údolí, do jehož úbočí jsou zasazeny staré selské grunty i pozdější zástavba, jen menší část domů je rozptýlena v okolních polích (např. osada Bruzovičky u hranice s Kaňovicemi). V severovýchodním směru protíná katastr obce druhá silnice s názvem Velicesta směřující do Horních Bludovic. Centrum obce tvoří víceúčelová budova obecního úřadu, hostinec, hasičská zbrojnice, vyletiště s mysliveckou chatou, základní škola a obchod se smíšeným zbožím. Charakteristickou dominantou obce je návrší s kostelem, hřbitovem a farou. Od kostela vede pískovcové schodiště se čtyřmi sochami svatých, navazující na pomník padlým rodákům ve světových válkách.

Dobou vzniku se Bruzovice řadí k nejstarším obcím frýdeckého panství, do něhož byly v 15. století začleněny. Vznikly zřejmě na přelomu 13. a 14. století, v písemných pramenech je jejich existence doložena okolo roku 1305. Bruzovice nesou v názvu jméno svého zakladatele. Byl jím Ondřej řečený Brus, zřejmě osoba blízká dvoru těšínského knížete Měška. Bruzovice se vždy vyznačovaly velkými a bohatými grunty. O významu bruзовického selského stavu svědčí i množství tzv. volenství. V 16. a 17. století zde bylo 11 volných sedláků, nejvíce na frýdeckém panství. Zemědělství se řadilo k hlavnímu zdroji obživy. Teprve s nástupem industrializace regionu v 19. století se vytvořila nová sociální vrstva kovořolíníků, kteří drželi jen malou záhumnku a docházeli za prací buď do Karlovy huti v Lískovci, nebo do Ostravy.

Hlavní dominantou Bruzovic je bezesporu farní kostel sv. Stanislava. Nejstarší částí barokní stavby je kostelní loď. Byla dokončena v roce 1677 s finančním přispěním držitele frýdeckého panství Františka Eusebia z Oppersdorfu, což připomíná jeho erb a erb manželky Anny Zuzany Terezie, roz. Bessové, vsazený do jižní zdi kostela. Barokní zděná věž byla ke kostelu přistavena až v roce 1776. Vzácností je gotický zvon z roku 1504, zasvěcený Panně Marii, pocházející ještě z původního dřevěného kostela. Z historického i architektonického hlediska je velmi cenná budova dnes již neobydlené fary. Záklaď se sklepem pocházející snad již z konce 17. století, nynější zděná budova pak byla vystavěna roku 1782. Dalším malebným místem v Bruzovicích je studánka a kaple z roku 1865 v Lipině. Nachází se nad rozcestím k Žermanicím a Pazderně. Pramen byl odedávna znám čistou a osvěžující vodou, již byly přisuzovány léčivé účinky. Z dalších drobných sakrálních památek stojí za povšimnutí socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1889 na hranici s Panskými Novými Dvory, kaple Na Zálesí u domu č. p. 155 směrem k Žermanicím a v neposlední řadě mnoho křížů rozestých po celém katastru obce.

Bruzovice se mohou pyšnit také objekty lidové architektury. Bydlení nižších sociálních vrstev dokumentuje například dřevěná chalupnická usedlost č. p. 25 ve středu obce. Podobu tradičního selského gruntu si zachoval památkově chráněný Petrův statek z roku 1858 i s hospodářskými budovami a částmi interiérů. Poslední stavební úprava proběhla v roce 1925. K Petrovu statku se váží zajímavé historické souvislosti. Pocházel odtud Ondřej Boleslav Petr (1853–1893), tajemný těšínský bard, jenž je podle některých literárních historiků autorem nebo spoluautorem jádra Slezských písní. V 80. a na počátku 90. let 19. století byli bratři Jan a Ondřej Boleslav Petrovi jedni z předních organizátorů českého národního života v regionu. V letech 1891–1893 vzniklo mezi Ondřejem Boleslavem Petrem a Vladimírem Vaškem důvěrné přátelství, jež se promítlo i do křestního jména Vaškova básnického pseudonymu Petr Bezruč.

Jedním z nejvýznamnějších bruзовických rodáků byl Msgr. ThDr. František Onderek (1888–1962). Po druhé světové válce byl postaven do čela církevní správy československé části vatislavské arcidiecéze. Roku 1947 jej papež Pius XII. jmenoval apoštolským administrátorem tohoto území s pravomocemi rezidenčního biskupa, nezávislým na Vratislavi a podřízeným přímo papeži. Ačkoliv byl Onderkovým rezidenčním sídlem Český Těšín, do Bruzovic často zajížděl. Dodnes ho v obci připomíná jeho červeně omítnutá vila č. p. 201 z roku 1928, stojící v horní části obce v blízkosti bývalého hostince U Smolíka.

Z rodu Onderků pocházel bruзовický písmák Ondřej Onderek, iniciátor a hlavní činník Bruzovické besedy. Tento vzdělávací spolek byl založen roku 1874 a stal se významným šířitelem vzdělanosti a českého národního uvědomění nejen v Bruzovicích, ale i v širším okolí. V této souvislosti nelze nezmínit dalšího písmáka Josefa Stříže (1883–1905), který byl prvním průkopníkem české literatury v Bruzovicích.

Ve 20. století Bruzovice do jisté míry ztratily svůj dřívější význam kulturního a správního hegemonu této části Těšínska. Přetrvaly však jiné hodnoty, které lákají návštěvníky. Je to především nedotčenost a malebnost bruзовické krajiny, nádherné pohledy na masív Beskyd, příroda, louky, lesy, prostor. Dnešní Bruzovice jsou nejen ideální rekreační oblastí v blízkosti Žermanické přehrady, ale rovněž příjemným místem k životu s bohatou kulturní a spolkovou činností.

Adresa: Obecní úřad Bruzovice, Bruzovice 214, 739 36 Bruzovice, telefon: +420 558 653 123, e-mail: obec@bruzovice.cz, <http://www.bruzovice.cz> • Starosta obce: Ing. Antonín Kwaczek • Počet členů zastupitelstva: 9 (NK) • Počet obyvatel k 31. 10. 2010: 756 obyvatel, z toho 380 žen a 376 mužů • Rozloha: 1594,97 ha